

मार्गदर्शन, समुपदेशन आणि समावेशक शिक्षण

बी.एड. द्वितीय वर्ष
(PE 5)



- डॉ. शैलजा भंगाळे
- डॉ. पिंगला धांडे



मार्गदर्शन, समुपदेशन आणि समावेशक शिक्षण
Guidance, Counseling and Inclusive Education

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

ऑक्टोबर 2021

978-93-90862-05-4

₹ 250/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १.....७

शैक्षणिक आणि व्यावसायिक मार्गदर्शनाचे आकलन

- १.१ मार्गदर्शनाचा अर्थ आणि गरज
- १.२ करिअर मार्गदर्शनाची उद्दिष्टे-स्व-आकलन, स्व-शोध, आत्मनिर्भरता, स्व-निर्देशन, आत्मप्रचिती
- १.३ करिअर मार्गदर्शन कार्यक्रमाची व्याप्ती, प्रक्रिया आणि करिअर विकासावर परिणाम करणारे घटक
- १.४ विद्यार्थ्यांच्या करिअर विकास गरजा

प्रकरण २.....२८

शैक्षणिक मार्गदर्शन कार्यक्रमातील आवश्यक सेवा

- २.१ मार्गदर्शन सेवा प्रकार- उद्बोधन, माहिती, समुपदेशन, स्थापना सेवा, अनुधावन, संशोधन आणि मूल्यमापन
- २.२ शालेय मार्गदर्शन समिती- स्थापना, भूमिका आणि कार्ये
- २.३ शालेय अभ्यासक्रमात मार्गदर्शनाचे स्थान
- २.४ शालेय मार्गदर्शन कार्यक्रमात प्राचार्य आणि शिक्षकाची भूमिका

प्रकरण ३.....५८

समुपदेशन

- ३.१ समुपदेशनाचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती
- ३.२ समुपदेशनाची उद्दिष्टे- समस्यांवरील उपाय/निर्णय, वर्तन सुधारणा, मानसिक आरोग्य वृद्धी
- ३.३ मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील संबंध
- ३.४ समुपदेशन प्रक्रियेचे टप्पे आणि तंत्रे

प्रकरण ४.....९५

मार्गदर्शन आणि समुपदेशनाचे प्रकार

- ४.१ मार्गदर्शनाचे प्रकार- शैक्षणिक, व्यावसायिक आणि रोजगार/करिअर
- ४.२ समुपदेशनातील समूहप्रक्रियेचे उपयोग
- ४.३ समुपदेशनाची क्षेत्रे- कुटुंब, पालक, कुमार, मुली, विशेष गरजा असलेल्या बालकांचे समुपदेशन
- ४.४ समबयस्क समुपदेशन-संकल्पना आणि भारतीय परिस्थितीत त्याचे महत्त्व

प्रकरण ५.....१२४

समावेशक शिक्षणाची ओळख

- ५.१ समावेशक शिक्षणाची संकल्पना आणि वैशिष्टे
- ५.२ समावेशक शिक्षणाची उद्दिष्टे व व्याप्ती
- ५.३ व्यक्ती व समाजासाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे
- ५.४ विशेष शिक्षण, एकात्म शिक्षण आणि समावेशक शिक्षणातील फरक
- ५.५ समावेशक शिक्षणासंदर्भात शिक्षण आयोग व समितींच्या शिफारशी
- ५.६ समावेशक शिक्षणासाठी राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय प्रारंभ

प्रकरण ६.....१५२

समावेशक शिक्षणासाठी शिक्षक सज्जता

- ६.१ समावेशक वातावरणात माध्यमिक शिक्षणासाठी शिक्षक आणि शिक्षक प्रशिक्षकांची आवश्यक कौशल्ये व क्षमता
- ६.२ समावेशक शिक्षणात शिक्षकाच्या भूमिका, जबाबदाऱ्या व व्यावसायिक नीतितत्त्वे
- ६.३ शिक्षक सज्जता आणि अध्यापनाचे मार्गासाठी राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा २००५ आणि राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा (शिक्षक शिक्षण) २००९
- ६.४ बोधात्मक आणि बोधात्मक व्यतिरिक्त इतर निष्पत्तीच्या समावेशक मूल्यमापनासाठी मूलभूत तंत्रे आणि साधने
- ६.५ विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संस्थांची समावेशक शिक्षणाच्या विकासात भूमिका
- ६.६ समावेशक शिक्षणातील संशोधनाचे नवीन प्रवाह
- ६.७ समावेशक शिक्षण व संशोधनासाठी आधारभूत सेवा

प्रकरण ७.....१९०

विविध गरजा असणारी बालके आणि संसाधनाचे उपयोग

- ७.१ श्रवणदोष, दृष्टिदोष आणि शारीरिक अपंगत्व, सामाजिक आणि भावनिक समस्या, शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेले, अवसंपादन (अपेक्षेपेक्षा कमी संपादनूक), गतिमंद, आरोग्यविषयक समस्या असणारी बालके, पर्यावरणीय समस्या असलेली बालके, व्याख्या आणि वैशिष्टे
- ७.२ सर्व समावेशक शाळेत काम करणाऱ्या शिक्षकाची भूमिका आणि शैक्षणिक कौशल्य विकासांमध्ये शिक्षकांकरिता स्रोत किंवा संसाधन
- ७.३ अध्ययनकर्त्यांच्या विविध गरजा भागविण्यात तंत्रविज्ञानाची भूमिका
- ७.४ सेवा दृष्टीकोनाचे प्रकार, कार्यनीती, व्यक्तिगत सहभाग त्यांचे विशिष्ट कार्ये व जबाबदाऱ्या
- ७.५ विविध गरजा असलेल्या बालकांसाठी आवश्यक साधन स्रोतांचा परिचय

भारतातील सामाजिकदृष्ट्या मागासलेली बालके : दर्जा आणि सुविधा

- ८.१ सामाजिकदृष्ट्या मागासलेली बालके : अर्थ
- ८.२ भारतातील सामाजिकदृष्ट्या मागास वर्ग, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेले अल्पसंख्यांक आणि झोपडपट्टीत राहणारी मुले
- ८.३ भारताच्या राज्यघटनेने सामाजिक समता आणि सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या विभागाच्या शिक्षणासाठी केलेल्या तरतुदी
- ८.४ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६, कृती कार्यक्रम १९९२, राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा २००५
- ८.५ सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या बालकांची संपादनूक

Assessment and Evaluation
in School Education



शालेय शिक्षणातील
मूल्यनिर्धारण
आणि मूल्यमापन

बी.एड. द्वितीय वर्ष
(PE 6)



- डॉ. शैलजा भंगाळे
- डॉ. पिंगला धांडे



शालेय शिक्षणातील मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन
Assesment and Evaluation in School Education

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

ऑक्टोबर, 2021
978-93-90862-13-9
₹ 250/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

e-Books are available online at www.prashantpublications.com

Prashant Publications app for e-Books
kopykitab.com • amazon.com • play.google.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोगांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १..... ९

मूल्यमापनाची संकल्पना आणि हेतू

(Concept and Purpose of Evaluation)

- 1.1 मूलभूत संकल्पना - मापन, मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन
- 1.2 मापन, मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन यातील संबंध
- 1.3 शाळेतील अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया आणि मूल्यमापन
- 1.4 मूल्यांकन, चाचण्या आणि परीक्षा

प्रकरण २..... २६

मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापन संबंध दृष्टिकोन

(Perspectives on Assessment and Evaluation)

- 2.1 मूल्यनिर्धारण, मूल्यांकन आणि मूल्यमापनाचा अर्थ आणि त्यांतील आंतरसंबंध
- 2.2 मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापनाची तत्त्वे
- 2.3 वर्तनवादी, बोधात्मक आणि रचनावादी दृष्टिकोन
- 2.4 मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापनाचे हेतू
- 2.5 मूल्यनिर्धारणाचे वर्गीकरण
- 2.6 निरंतर आणि सर्वकष मूल्यनिर्धारणाची गरज
- 2.7 शाळाधारित मूल्यनिर्धारण, सातत्यपूर्ण आणि सर्वकष मूल्यमापन

प्रकरण ३..... ५६

अध्ययनाचे मूल्यनिर्धारण

(Assessment of Learning)

- 3.1 अध्ययनाच्या परिमिती - बोधात्मक, भावात्मक आणि कार्यमान
- 3.2 बोधात्मक अध्ययनाचे मूल्यनिर्धारण-संकल्पना
- 3.3 भावात्मक अध्ययनाचे मूल्यनिर्धारण - संकल्पना
- 3.4 कार्यमानाचे मूल्यनिर्धारण - संकल्पना
- 3.5 श्रेणी- संकल्पना, प्रकार आणि उपयोजन, श्रेणीची दर्शके, सी.बी.एस.ई. आणि राज्य विकसित दर्शके
- 3.6 अधिबोधन आणि विकास - निरंतर, आकारात्मक आणि निदानात्मक मूल्यनिर्धारणाची गरज

- 3.7 कार्यमान कृतीसाठी विषयानुसार स्वाध्याय
- 3.8 गट कार्यांचे मूल्यनिर्धारण - सहवोपात्मक/सहाय्यतात्मक अध्ययन आणि सामाजिक कौशल्ये
- 3.9 स्वयं, सहाय्याची आणि शिक्षकांचे मूल्यनिर्धारण

प्रकरण ४..... ११०

मूल्यमापनाची तंत्रे आणि साधने

(Techniques and Tools of Evaluation)

- 4.1 चाचणीची संकल्पना, स्वयंअहवाल तंत्र, स्वाध्याय, निरीक्षण तंत्र, सहाय्याची मूल्यनिर्धारण, प्रकल्प कार्य, वादविवाद, शालेयमंडळ उपक्रम.
- 4.2 गट मूल्यनिर्धारण 1) सहकार्यात्मक अध्ययन आणि सामाजिक कौशल्ये, 2) मूल्यनिर्धारणाची तंत्रे म्हणून सेमिनार आणि अहवाल.

प्रकरण ५..... १३१

शाळांमधील मूल्यनिर्धारणासाठी चाचण्या

(Tests for Evaluation in School)

- 5.1 सामान्य उपवोगात येणाऱ्या चाचण्या - अ) संपादन चाचणी, ब) अभिक्षमता चाचणी, क) संपादन चाचणी विरुद्ध अभिक्षमता चाचणी, ड) कार्यमानाधारित संपादन चाचणी
- 5.2 निदानात्मक चाचणी आणि उपचारात्मक कृती - अ) निदानात्मक चाचणी, ब) उपचारात्मक कृती
- 5.3 प्रश्नपेढी आणि तोंडी चाचणी - अ) प्रश्नपेढीचे स्वरूप, गरज आणि महत्त्व, ब) तोंडी चाचणीचे स्वरूप, गरज आणि महत्त्व

प्रकरण ६..... १४४

शिक्षक निर्मित संपादन चाचणी

(Teacher Made Achievement Test)

- 6.1 शिक्षक निर्मित संपादन चाचणी - संकल्पना आणि हेतू
- 6.2 शिक्षक निर्मित मूल्यनिर्धारण चाचणी - वस्तुनिष्ठ प्रश्न आणि निबंध वजा प्रश्न
- 6.3 शिक्षक निर्मित मूल्यनिर्धारण चाचणीची रचना - अनुदेशनात्मक उद्दिष्टे ओळख, आराखडा तयार करणे, संविधान तक्ता तयार करणे, चाचणीतील पदांचे लेखन, योजना तयार करणे.
- 6.4 शिक्षक निर्मित चाचणीचे प्रशासन
- 6.5 वर्गखोली मूल्यनिर्धारण

प्रकरण ७..... १६१

मूल्यनिर्धारणाचे नियोजन, संरचना, अंमलबजावणी आणि अहवाल

(Planning, Construction, Implementation and Reporting of assessment)

- 7.1 अनुदेशन, अध्ययन आणि मूल्यनिर्धारणातील फरक
- 7.2 मूल्यनिर्धारणाचे स्वरूप व मार्ग - तोंडी परीक्षा आणि लेखी परीक्षा
- 7.3 खुले पुस्तक परीक्षा
- 7.4 चाचणीची रचना व प्रशासनासाठी मार्गदर्शक सूचना
- 7.5 विद्यार्थ्यांच्या कार्यमानाचे विश्लेषण आणि अन्वयीकरण
- 7.6 चाचणीतील संपादनावर प्रक्रिया - शेकडेवारीचे गणन, केंद्रीय प्रवृत्तीची परिमाणे, आलेखात्मक सादरीकरण आणि कार्यमान अन्वयार्थ
- 7.7 अध्ययन अध्यापनात सुधारणेसाठी प्रत्याभरण

प्रकरण ८..... २४९

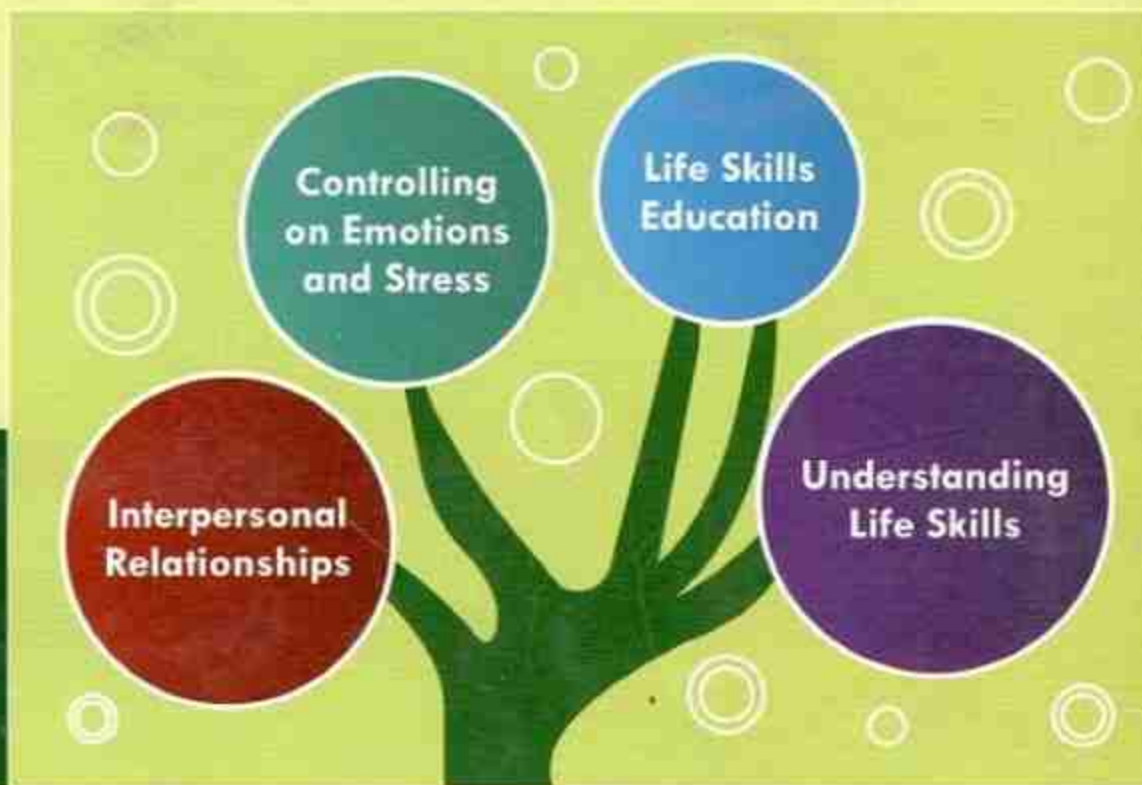
मूल्यनिर्धारण आणि मूल्यमापनातील सुधारणा

(Reforms in Assessment and Evaluation)

- 8.1 राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2010 मध्ये प्रतिबिंबित परीक्षा व मूल्यमापनावरील धोरणात्मक दृष्टिकोन
- 8.2 सर्वकष निरंतर मूल्यमापन
- 8.3 प्रश्नपेढीची तयारी आणि उपयोग
- 8.4 श्रेणी मूल्यनिर्धारणाचे आणि मूल्यमापनाचे उपयोग
- 8.5 गुणवत्ता यादीसाठी शततमकाचे उपयोग
- 8.6 ऑनलाईन परीक्षा

संदर्भ ग्रंथसूची २६५

Life Skills
Education



जीवन कौशल्य शिक्षण



डॉ. रंजना सोनवणे



जीवन कौशल्य शिक्षण
Life Skills Education

© सुरक्षित

[२०१३]

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव ४२५००१.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

०२५७-२२३५५२०, २२३२८००

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, २०२०

९७८-९३-८९४९२-२६-१

₹ १५०/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनःप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १

जीवन कौशल्यांचे शिक्षण ५

(Life Skills Education)

- १.१ जीवन कौशल्ये शिक्षण : अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि संकल्पना
- १.२ जीवन कौशल्ये शिक्षणाचे घटक
- १.३ विद्यार्थ्यांकरिता जीवन कौशल्ये शिक्षणाचे महत्त्व व गरज
- १.४ जीवन कौशल्ये शिक्षणाची व्याप्ती

प्रकरण २

जीवन कौशल्यांचे आकलन २५

(Understanding Life Skills)

- २.१ जागतिक आरोग्य संघटनेने पुरस्कृत केलेले दहा गाभाभूत जीवन कौशल्ये
- २.२ जीवन कौशल्यांचे शिक्षण देण्यासाठी पद्धती
- २.३ जीवन कौशल्ये शिक्षणाचे मूल्यनिर्धारण
- २.४ जीवन कौशल्य शिक्षणात कुटुंब आणि शाळेची भूमिका

प्रकरण ३

आंतरवैयक्तिक नातेसंबंध ९४

(Interpersonal relationships)

- ३.१ समवयस्क आणि कुटुंबासोबत नातेसंबंध
- ३.२ स्वतःसाठी ध्येय रचना - एक शोध
- ३.३ आंतरवैयक्तिक संबंधाचे महत्त्व
- ३.४ आंतरवैयक्तिक संबंध मजबूत करण्यासाठी कुटुंबाची भूमिका

प्रकरण ४

तणाव आणि भावना यावर नियंत्रण ११३

(Controlling on Emotions and Stress)

- ४.१ तणाव आणि भावनांचे निराकरण
- ४.२ संप्रेषण आणि आंतरवैयक्तिक कौशल्ये
- ४.३ स्वजाणीव आणि समानाभूती
- ४.४ तणाव व्यवस्थापनातील आव्हाने

संदर्भ ग्रंथ १५२



मराठी

अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्रीय अभ्यास

बी.एड.
प्रथम वर्ष

Curriculum and Pedagogic Studies : Marathi



डॉ. स्वाती चव्हाण ■ डॉ. जागृती पवार



मराठी : अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्रीय अभ्यास
Curriculum and Pedagogic Studies : Marathi

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

ऑगस्ट, 2021

978-93-90862-57-3

₹ 195/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

e-Books are available online at www.prashantpublications.com

Prashant Publications app for e-Books

kopykitab.com • amazon.com • play.google.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १.....७

आशययुक्त अध्यापनाची संकल्पना आणि स्वरूप

- १.१ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची पूर्वपिठिका
- १.२ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचे महत्त्व आणि गरज
- १.३ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा अर्थ व संकल्पना
- १.४ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची वैशिष्ट्ये
- १.५ मातृभाषा मराठीची संरचना

प्रकरण २.....२३

मातृभाषा मराठीचे स्वरूप आणि उद्दिष्टे

- २.१ मातृभाषा मराठीचे स्वरूप, गरज आणि महत्त्व
- २.२ मातृभाषा मराठीचे प्राथमिक शिक्षणातील स्थान
- २.३ अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक : अर्थ व स्वरूप
- २.४ मातृभाषा मराठीची सर्वसामान्य व वाङ्मयीन उद्दिष्टे
- २.५ मातृभाषा अध्यापनाची उद्दिष्टे

प्रकरण ३.....५०

मराठीच्या निम्नस्तरावरील अध्ययापन पद्धती व तंत्रे

- ३.१ मातृभाषा अध्ययापनाच्या पद्धती
- ३.२ मातृभाषा अध्ययापनाची तंत्रे
- ३.३ समवाय संकल्पना - मराठीचा इतर विषयांशी समवाय
- ३.४ मातृभाषेच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे अंतर्गत व बाह्य निकष
- ३.५ मातृभाषेच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे बाह्य निकष

प्रकरण ४.....८७

गद्य, पद्य वाङ्मय प्रकाराची स्थूल ओळख (निम्नस्तरीय)

- ४.१ निम्नस्तरीय गद्य अध्ययापनाचे हेतू
- ४.२ गद्य साहित्य प्रकार
- ४.३ निम्नस्तरीय पद्य अध्ययापनाचे हेतू
- ४.४ पद्य साहित्य प्रकार
- ४.५ गद्य व पद्य यांतील फरक

- ५.१ व्याकरण म्हणजे काय? व्याकरणाचे कायात्मक स्वरूप
- ५.२ व्याकरण अध्यापनाचे हेतू
- ५.३ शब्दविचार व प्रकार, लिंग, वचन, विभक्ती, काळ, संधी व समास
- ५.४ वाक्प्रचार व म्हणी
- ५.५ निबंध लेखन, कल्पना विस्तार पत्रलेखन (संकल्पना, गरज, अध्यापन व प्रकार)

प्रकरण ६..... १४०

नियोजन आणि मूल्यमापन

- ६.१ पाठनियोजन, घटकनियोजन, वार्षिक नियोजन (संकल्पना आणि महत्त्व, संविधान तक्ता, घटक चाचणी)
- ६.२ सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन - आकारित आणि संकलित मूल्यमापन (संकल्पना, स्वरूप व महत्त्व)
- ६.३ प्रश्नपेढीचे स्वरूप आणि गुणदोष
- ६.४ परीक्षांचे प्रकार आणि गुणदोष
- ६.५ मातृभाषा अध्यापनासाठी आधुनिक शैक्षणिक साधने व त्यांचा वापर

प्रकरण ७..... १७६

मातृभाषा शिक्षक

- ७.१ मातृभाषा शिक्षकाची अर्हता
- ७.२ मातृभाषा मराठीच्या अध्यापकाची पूर्वतयारी
- ७.३ मातृभाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये
- ७.४ मुल्य रूजविण्यात मातृभाषा शिक्षकाची भूमिका
- ७.५ मातृभाषा शिक्षकांचे वेगळेपण

प्रकरण ८..... १९२

लेखन आणि मातृभाषा मराठीची सद्यस्थिती व आव्हाने

- ८.१ शुद्धलेखनाचे नियम/प्रमाण लेखनाचे नियम (मसापचे लेखनविषयक नियम)
- ८.२ लेखन प्रकार (अनुलेखन आणि श्रुतलेखन - संकल्पना व महत्त्व)
- ८.३ मुद्रीताची तपासणी
- ८.४ नैदानिक कसोट्या आणि उपचारात्मक अध्यापन
- ८.५ मातृभाषा मराठीसमोरील आव्हाने

संदर्भ ग्रंथसूची २१७

भूगोल

आशययुक्त अध्यापन पद्धती
(भाग-१)

डॉ. वंदना चौधरी

310
CHA
19227



भूगोल : आशययुक्त अध्यापन पद्धती
डॉ. वंदना सतिश चौधरी

प्रकाशक व मुद्रक

श्री. रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव ४२५००१.

☎ (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

Website : www.prashantpublications.com

द्वितीयावृत्ती : २०१६

ISBN : 978-93-82528-35-7

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ १५०/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटो कॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून असे आढळून आल्यास तात्काळ कारवाई करण्यात येईल.

❀❀ अनुक्रमणिका ❀❀

प्रकरण-१ : भूगोल अध्यापनाचा परिचय ११

- १.१ भूगोलाचा अर्थ आणि स्वरूप ✓
- १.२ भूगोलाची व्याप्ती
- १.३ भूगोलाच्या अध्यापनाची गरज आणि महत्त्व ✓
- १.४ भूगोलाचा शालेय विषयाशी समवाय - विज्ञान, इतिहास, भाषा ✓
- १.५ भूगोलाच्या अध्यापनाचे सर्वसामान्य उद्दिष्टे ✓
- १.६ उच्च प्राथमिक स्तरावरील भूगोल अध्यापनाची उद्दिष्टे (५ वी व ६ वी) ✓
- १.७ माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील भूगोल अध्यापनाची उद्दिष्टे (९ वी ते १२ वी) ✓
- १.८ पाठ्यक्रमाचे स्वरूप - रेषीय, समकेंद्री घटक ✓
- १.९ भूगोल शास्त्रज्ञ -
 १. कोलंबस क्रिस्तोफर
 २. गॅलिलिओ गॅलिली
 ३. कोपर्निकस निकोलेअस
 ४. गाल्टन सर फ्रान्सिस

प्रकरण-२ : आशययुक्त अध्यापन पद्धती २९

- २.१ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा अर्थ आणि संकल्पना ✓
- २.२ आशययुक्त अध्यापनाची व्याप्ती ✓
- २.३ आशययुक्त अध्यापनाची संरचना ✓
- २.४ अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक यांच्यामधील सुसंगती ✓
- २.५ आशययुक्त अध्यापनातील गाभाघटक आणि मूल्य यांचे महत्त्व ✓
(१० गाभा घटक आणि मूल्य) ✓
- २.६ आशय विश्लेषणाचा अर्थ आणि स्वरूप ✓
- २.७ आशय विश्लेषणाचे घटक ✓
- २.८ भूगोल आशयज्ञान अभिवृद्धी ✓

२.१० भूगोल अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

घटक -३ : भूगोलाचे अध्यापन १००

- ३.१ भूगोलाच्या अध्यापनाचे सूत्र
- ३.२ भूगोलाच्या अध्यापनाचे तंत्र
- ३.३ भूगोल अध्यापनाच्या पद्धती -
 - ३.३.१. सहल पद्धती
 - ३.३.२. प्रवास पद्धती
 - ३.३.३. दिग्दर्शन / प्रायोगिक पद्धती
 - ३.३.४. प्रादेशिक पद्धती
 - ३.३.५. प्रकल्प पद्धती
- ३.४ भूगोलाच्या अध्यापनाचे प्रतिमान -
 - ३.४.१. संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान
 - ३.४.२. न्यायतत्त्व शास्त्रीय अन्वेषण प्रतिमान
 - ३.४.३. पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमान
 - ३.४.४. अग्रत संघटक प्रतिमान
 - ३.४.५. ज्ञानरचनावाद

घटक - ४ भूगोलाच्या मूलभूत संकल्पना १७७

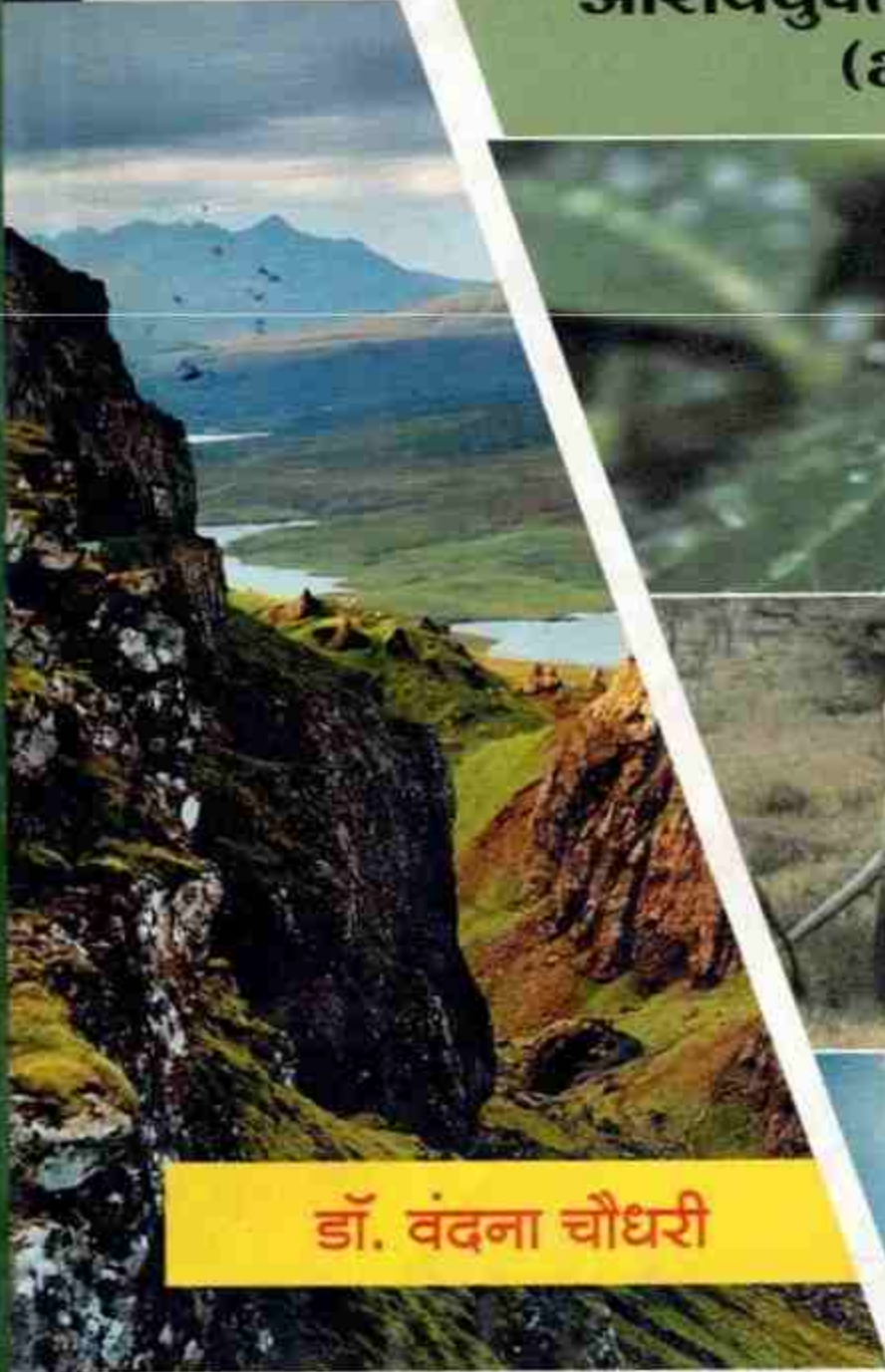
- ४.१ खगोलीय संकल्पना -
 - ४.१.१ विश्व
 - ४.१.२ सूर्यमाला
 - ४.१.३. अक्षवृत्त रेखावृत्त
- ४.२ स्थानिक वेळ आणि प्रमाण वेळ -
 - ४.२.१ आंतरराष्ट्रीय वाररेषा
- ४.३ सूर्यग्रहण -
 - ४.३.१ सूर्यग्रहणाचे प्रकार
- ४.४ चंद्रग्रहण -
 - ४.४.१ भरती-ओहोटी

- ४.५. प्राकृतिक भूगोलाच्या मूलभूत संकल्पना -
 - ४.५.१. पृथ्वीचे अंतरंग
 - ४.५.२ खंड
 - ४.५.३ महासागर
- ४.६ सागर शास्त्राच्या मूलभूत संकल्पना -
 - ४.६.१ समुद्र
 - ४.६.२ समुद्राच्या पाण्याची क्षारता
 - ४.६.३. समुद्रात/सागरात असणारे उष्ण/थंड प्रवाह
- ४.७ त्सुनामी -
 - ४.७.१ संकल्पना
 - ४.७.२. कारणे आणि परिणाम
- ४.८ सागरी बेटे -
 - ४.८.१ सागरी बेटे - प्रकार

• संदर्भ ग्रंथसूची २०२

भूगोल

आशययुक्त अध्यापन पद्धती
(भाग-२)



डॉ. वंदना चौधरी





भूगोल : आशययुक्त अध्यापन पद्धती (भाग २)
डॉ. वंदना सतिश चौधरी

प्रकाशक व मुद्रक

श्री. रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव ४२५००१.

☎ (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

Website : www.prashantpublications.com

द्वितीयावृत्ती : २०१६

ISBN : 978-93-82528-95-1

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ १२५/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटो कॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून असे आढळून आल्यास तात्काळ कारवाई करण्यात येईल.

① प्रकरण १) नियोजन आणि मूल्यमापन..... ०९

१. भूगोल अध्यापनाची संकल्पना, गरज आणि महत्त्व
२. वार्षिक नियोजन घटक नियोजन, पाठ नियोजन
३. घटक चाचणीची रचना, संविधान तक्ता
४. प्रश्नपेढीचा विकास
५. परीक्षेचे प्रकार - लेखी, तोंडी आणि प्रात्यक्षिक
६. सातत्यपूर्ण व सर्वकष मूल्यमापनाचे उपागम -यादी

प्रकरण २) भूगोलातील कृती आणि प्रवाह १११

१. प्रदूषण
- * २. पर्यावरणीय अवनती आणि कायदे
३. दुष्काळ
४. पूर
- ⑤ ५. लोकसंख्या विस्फोट
६. दहशतवाद
७. नागरीकरण
८. वृक्षतोड
९. भूगोलाच्या विविध संघटना

④ प्रकरण ३) भूगोलाच्या आधुनिक संकल्पना..... १४१

१. भूगोलाच्या आधुनिक संकल्पना - वातावरण आणि हवामान, जागतिक तापमानवाढ, हरितगृहाचे परिणाम, वारे, पर्जन्य, ढगफूटी
२. प्रादेशिक भूगोलाची आधुनिक संकल्पना :
जगातील नैसर्गिक प्रदेश, भारतातील नैसर्गिक प्रदेश, भारताच्या शेजारील देश (इस्त्राईल, सौदी अरेबीया, मलेशिया, जापान, श्रीलंका)
३. मानवी भूगोलाच्या आधुनिक संकल्पना-पर्यावरण, लोकसंख्या वसाहत, प्रदूषण.
४. उद्योगधंदे - भारतामधील व्यापार आणि वाहतूक

५. भारतामिधाल पयटन - पदभ्रमता (Tracking)
६. पुर्ननिर्मित आणि पुर्ननिर्मित न करता येणारी ऊर्जा

प्रकरण ४) भूगोल शिक्षक..... १८५

७

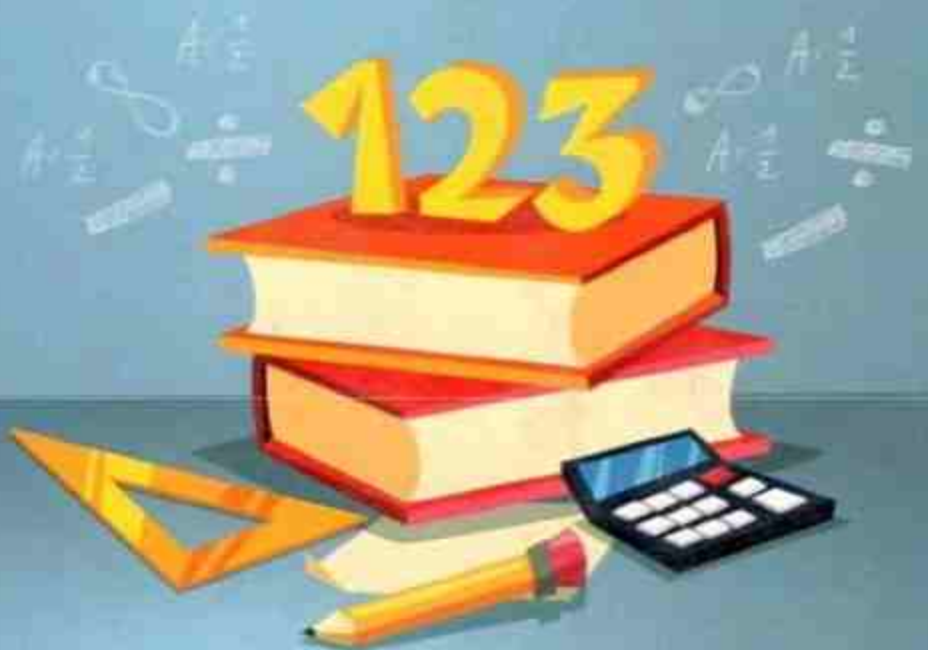
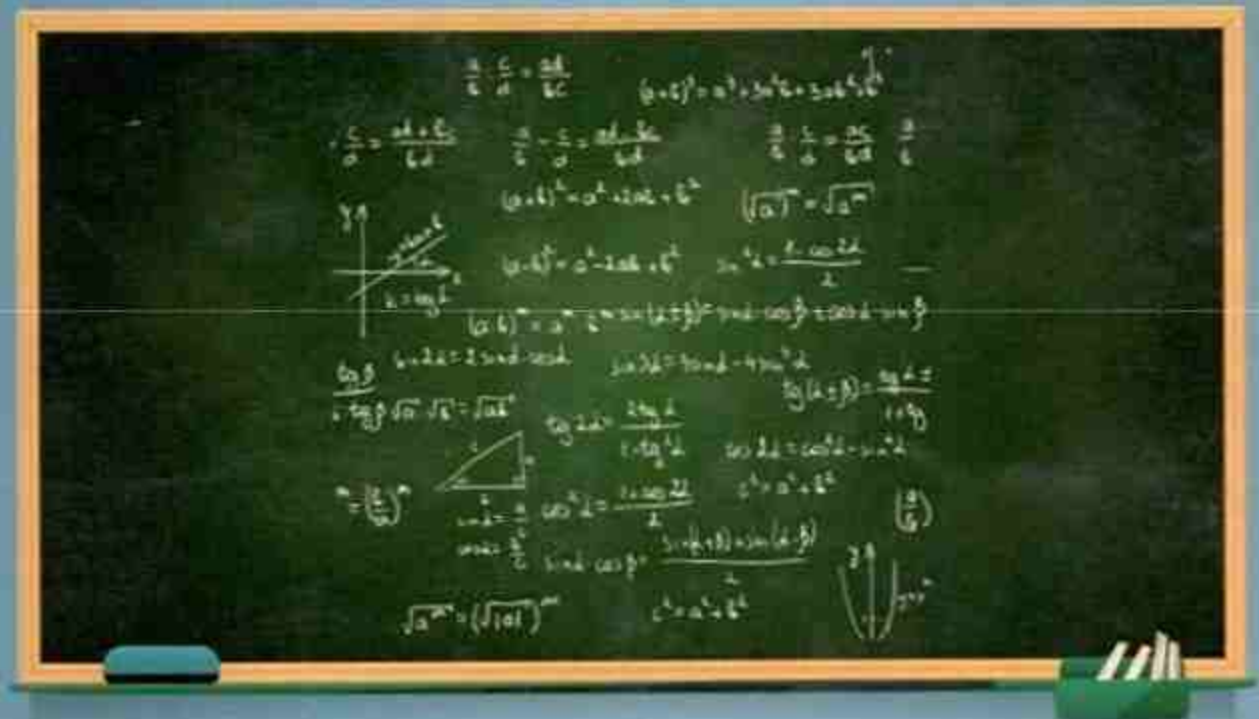
१. भूगोल शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये
२. भूगोल शिक्षकाच्या व्यावसायिक विकासाची गरज
३. भूगोल शिक्षकाच्या सेवांतर्गत प्रशिक्षणाची गरज आणि महत्त्व

• संदर्भ ग्रंथ १९८

CONTENT CUM METHODOLOGY - MATHEMATICS

गणित

आशययुक्त अध्यापन पद्धती



डॉ. सुनिता अनिल नेमाडे



गणित आशययुक्त अध्यापन पद्धती

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520,2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

जानेवारी, 2021

978-93-89501-34-6

₹ 325/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

.....
या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.
.....

प्रकरण 1 11

आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना व स्वरूप (Concept and Nature of Content-cum-Methodology)

- 1.1 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा ऐतिहासिक दृष्टीकोन ✓
- 1.2 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा अर्थ, संकल्पना व स्वरूप ✓
- 1.3 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची उद्दिष्टे - 1.3.1 शिक्षकाच्या बौद्धिक कौशल्य विकासासाठी निश्चित केलेली उद्दिष्टे 1.3.2 शिक्षकाच्या मनोशारीरिक कौशल्याच्या विकासासाठी निश्चित केलेली उद्दिष्टे 1.3.3 शिक्षकाचे मानवी संबंधाद्वारे वर्गात सामाजिक वातावरण राखण्याचे कौशल्य विकसित करण्याच्या दृष्टीने उद्दिष्टे 1.3.4 व्यतिरिक्त सर्वसामान्य उद्दिष्टे
- 1.4 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज आणि महत्त्व ✓ 1.4.1 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज 1.4.2 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचे महत्त्व
- 1.5 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची कार्यपद्धती
- 1.6 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी
- 1.7 आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या - 1.7.1 गणित अध्यापन पद्धतीची संरचनेचे आकलन करून घेणे 1.7.2 अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक यांचा आशयासंदर्भात अभ्यास करणे 1.7.3 घटकाचे आशय विश्लेषण करणे : आशय विश्लेषण, अर्थ व स्वरूप 1.7.4 गाभाघटक व मुल्ये यांचा आशयाशी असलेला संबंध स्पष्ट करणे 1.7.5. अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करणे 1.7.6 अध्यापन पद्धती व आशयाचे एकात्मीकरण करणे 1.7.7 ज्ञानाची प्रतिरूपणे ठरविणे 1.7.8 पाठ टाचण तयार करणे 1.7.9 आशययुक्त अध्यापन पद्धती संदर्भात विद्यार्थ्यांचे व स्वतःचे मूल्यमापन करणे

गणिताचे स्वरूप व महत्त्व

(Nature and Importance of Mathematics)

- 2.1 गणिताचा अर्थ आणि व्याख्या
- 2.2 गणिताचा इतिहास
- 2.3 गणित विषयाची व्याप्ती
- 2.4 गणित एक संरचनात्मक ज्ञान
- 2.5 गणिताची एक स्वतंत्र विशिष्ट भाषा
- 2.6 गणिताचे महत्त्व
- 2.7 गणित अध्यापनाची मूल्ये
- 2.8 गणिताचा समवाय - 2.8.1 गणिताचा शाखा अंतर्गत समवाय 2.8.2 गणिताचा इतर शालेय विषयांशी समवाय.

प्रकरण 3 66

गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे

(Objectives of Teaching Mathematics)

- 3.1 उद्दिष्टांचा अर्थ - 3.1.1 गणित अध्यापनाची सामान्य उद्दिष्टे 3.1.2 निम्न प्राथमिक स्तरावरील गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे 3.1.3 उच्च प्राथमिक स्तरावरील गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे 3.1.4 माध्यमिक स्तरावरील गणित विषयाची उद्दिष्टे 3.1.5 उच्च माध्यमिक स्तरावरील गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे
- 3.2 शैक्षणिक उद्दिष्टांचे प्रकार
- 3.3 गणित वर्ग अध्यापनाची उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे
 - 3.3.1 उद्दिष्टांची स्पष्टीकरणे लिहितांना घ्यावयाची काळजी/दक्षता
- 3.4 गणित अध्यापनाची सर्व सामान्य उद्दिष्टे
- 3.5 गणित विषयाची संरचना - 3.5.1 संरचनेची वैशिष्ट्ये 3.5.2 संरचनेचे फायदे/उपयोग 3.5.3 संरचनेचे प्रकार
- 3.6 गणित पाठ्यक्रम रचनेच्या पध्दती - 3.6.1 समकेंद्री पध्दत किंवा चक्रिय पध्दत 3.6.2 घटक/विभाग पध्दती.

प्रकरण 4 69

उच्च प्राथमिक स्तरावरील गणित अध्यापन-अध्ययन

(Teaching-Learning of Mathematics at Upper Primary Level)

- 4.1 गणित अध्यापनाचे उपागम - 4.1.1 कृतीयुक्त अध्ययन/सक्रिय अध्ययन उपागम 4.1.2 ज्ञानरचनावाद उपागम
- 4.2 गणित अध्यापनाच्या पद्धती - 4.2.1 दिग्दर्शन पद्धती 4.2.2 अ) उद्गामी पद्धती ब) अवगामी पद्धती 4.2.3 सहकार्यात्मक अध्ययन पद्धती

- 4.3 गणित अध्यापनाची तंत्रे - 4.3.1 सराव किंवा आवृत्ती कार्य 4.3.2 स्वाध्याय 4.3.3 पर्यवेक्षित अभ्यास.
- 4.4 गणित अध्यापनाची प्रतिमाने - 4.4.1 अध्यापन प्रतिमानांचे वर्गीकरण 4.4.2 संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान 4.4.3 प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमान.
- 4.5 गणित अध्यापन-अध्ययनातील समस्या - 4.5.1 गणित अध्यापनात येणाऱ्या समस्या 4.5.2 गणित अध्ययनात येणाऱ्या समस्या

प्रकरण 5 138

गणित अध्यापन-अध्ययन नियोजन आणि गणिताचे मूल्यमापन

(Planning for Teaching-Learning and Evaluation in Mathematics)

- 5.1 नियोजनाचे महत्त्व
- 5.2 अध्यापन नियोजनाचे प्रकार - 5.2.1 वार्षिक नियोजन 5.2.2 घटक नियोजन
- 5.3 पाठ नियोजन - 5.3.1 अर्थ 5.3.2 पाठ नियोजनातील महत्त्वपूर्ण बाबी (मुद्दे) 5.3.3 पाठ नियोजनाचे महत्त्व 5.3.4 पाठ नियोजनाच्या पायऱ्या 5.3.5 पाठनियोजनात पाथरीनिहाय वेळेचे नियोजन.
- 5.4 ज्ञानरचनावादी 5-E अध्ययन प्रतिमान - 5.4.1 ज्ञानरचनावाद अध्यापन पद्धती व तंत्रे 5.4.2 ज्ञानरचनावादी 5-E Model नुसार शिक्षकांनी करावयाची भूमिका आणि कार्य 5.4.3 5-E Model पाठ नियोजनातील क्लृप्त्या व तंत्रे/कृती 5.4.4 ज्ञानरचनावादी 5-E अध्ययन प्रतिमानानुसार नमुना पाठ नियोजन
- 5.5 गणिताची घटक चाचणी - 5.5.1 घटक चाचणीची आवश्यकता 5.5.2 घटक चाचणी तयार करतांना विचारात घ्यावयाचे मुद्दे 5.5.3 घटक चाचणी
- 5.6 नैदानिक चाचणी - 5.6.1 अर्थ 5.6.2 नैदानिक चाचण्यांची वैशिष्ट्ये 5.6.3 नैदानिक चाचणीचे हेतू 5.6.4 नैदानिक चाचण्याची आवश्यकता आणि महत्त्व
- 5.7 उपचारात्मक अध्यापन - 5.7.1 अर्थ 5.7.2 उपचारात्मक अध्यापनाची वैशिष्ट्ये 5.7.3 उपचारात्मक अध्यापनासाठी शिक्षकांनी लक्षात घ्यावयाच्या महत्वाच्या बाबी 5.7.4 उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्त्व

प्रकरण 6 181

गणित शिक्षक

(Mathematics Teacher)

- 6.1 गणित शिक्षक - 6.1.1 गणित शिक्षकाची पात्रता
- 6.2 चांगल्या गणित शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये
- 6.3 मूल्य रूजविण्यात गणित शिक्षकाची भूमिका

प्रकरण 7.....196**माध्यमिक स्तरावरील गणिताचा अभ्यासक्रम**

(Mathematics Syllabus of Secondary Level)

- 7.1 अभ्यासक्रमाची संकल्पना - 7.1.1 अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक
- 7.2 शालेय अभ्यासक्रमात गणिताची गरज आणि महत्व
- 7.3 गणित अभ्यासक्रम विकसनाची तत्वे
- 7.4 चांगल्या अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये-7.4.1 गणित विषयाच्या अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये
- 7.5 अभ्यासक्रम विकसनातील नवीन प्रवाह

प्रकरण 8.....206**गणित अध्यापनाचे उपागम, पद्धती आणि प्रतिमान**

(Models, Methods and Approaches of Teaching Mathematics)

- 8.1 गणित अध्यापनाचे उपागम - 8.1.1 संकल्पना चित्रण उपागम 8.1.2 संमिश्र अध्ययन उपागम
- 8.2 गणित अध्यापनाच्या पद्धती - 8.2.1 पृथक्करण-संयोजन पद्धती 8.2.2 प्रायोगिक पद्धती 8.2.3 स्वयंशोधन पद्धती
- 8.3 गणित अध्यापनाची प्रतिमाने - 8.3.1 पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमान 8.3.2 अग्रत संघटक प्रतिमान

प्रकरण 9.....239**अध्ययन स्रोत आणि गणित अध्ययन-अध्यापनात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान**

(Learning Resources and ICT for Mathematics Teaching Learning)

- 9.1 अध्ययन स्रोत - 9.1.1 अध्ययन स्रोत व्याख्या 9.1.2 अध्ययन स्रोतांचे प्रकार 9.1.3 अध्ययन स्रोतांचे महत्व
- 9.2 अध्ययन स्रोताची योग्य निवड
- 9.3 गणित प्रयोगशाळा आणि गणित मंडळ
- 9.4 पाठ्यपुस्तक - चांगल्या गणित पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये आणि पाठ्यपुस्तकाचे चिकित्सक विश्लेषण - 9.4.1 पाठ्यपुस्तक अर्थ व व्याख्या 9.4.2. चांगल्या गणित पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये 9.4.3 पाठ्यपुस्तकाचे चिकित्सक विश्लेषण
- 9.5 माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान एक अध्ययनाचे स्रोत

प्रकरण 10261**गणितातील अध्ययनपूरक उपक्रम/कार्यक्रम**

(Co-curricular Activities in Mathematics)

- 10.1 गणित जत्रा/मेळावा - 10.1.1 गणित जत्रेची उद्दिष्टे 10.1.2 गणित जत्रेचे फायदे/गुण
- 10.2 गणित प्रदर्शन - 10.2.1 गणित प्रदर्शनाची उद्दिष्टे 10.2.2 गणित प्रदर्शनाचे फायदे/गुण
- 10.3 प्रश्न मंजुषा कार्यक्रम - 10.3.1 प्रश्नमंजुषा कार्यक्रमाचे फायदे/गुण
- 10.4 गणित स्पर्धा परिक्षा
- 10.5 गणित छंद वर्ग
- 10.6 गणित ग्रंथालय/पुस्तकालय - 10.6.1 गणित ग्रंथालयाचे महत्व 10.6.2 गणित ग्रंथालयाची रचना 10.6.3 गणित ग्रंथालयातील पुस्तकांचे प्रकार
- 10.7 गणित कोपरा
- 10.8 गणिती कोडी
- 10.9 गणिती खेळ
- 10.10 गणिती प्रश्न
- 10.11 गणितातील गमती जमती
- 10.12 वैदिक गणित.

प्रकरण 11.....281**मूल्यमापन**

(Evaluation)

- 11.1 सातत्यपूर्ण सर्वेकष मूल्यमापन संकल्पना
- 11.2 आकारीक आणि संकालित मूल्यमापन
- 11.3 गणित अध्ययनाच्या मूल्यमापनाची साधने आणि तंत्र.
- 11.4 प्रश्नपेढी - 11.4.1 प्रश्नपेढी व्याख्या 11.4.2 प्रश्नपेढी विकसनाचे टप्पे/पायऱ्या 11.4.3 प्रश्नपेढीचे फायदे/गुण

प्रकरण 12306**गणित शिक्षकाचा व्यावसायिक विकास**

(Professional Development of Mathematics Teachers)

- 12.1 गणित शिक्षकांचा व्यावसायिक विकासाची संकल्पना
- 12.2 गणित शिक्षकांच्या व्यावसायिक विकासाची आवश्यकता आणि महत्व
- 12.3 गणित शिक्षकांच्या व्यावसायिक विकासाचे उपक्रम
- 12.4 गणित शिक्षकांचे SWOC विश्लेषण
- 12.5 21 व्या शतकात गणित शिक्षकाची भूमिका

प्रकरण 13315

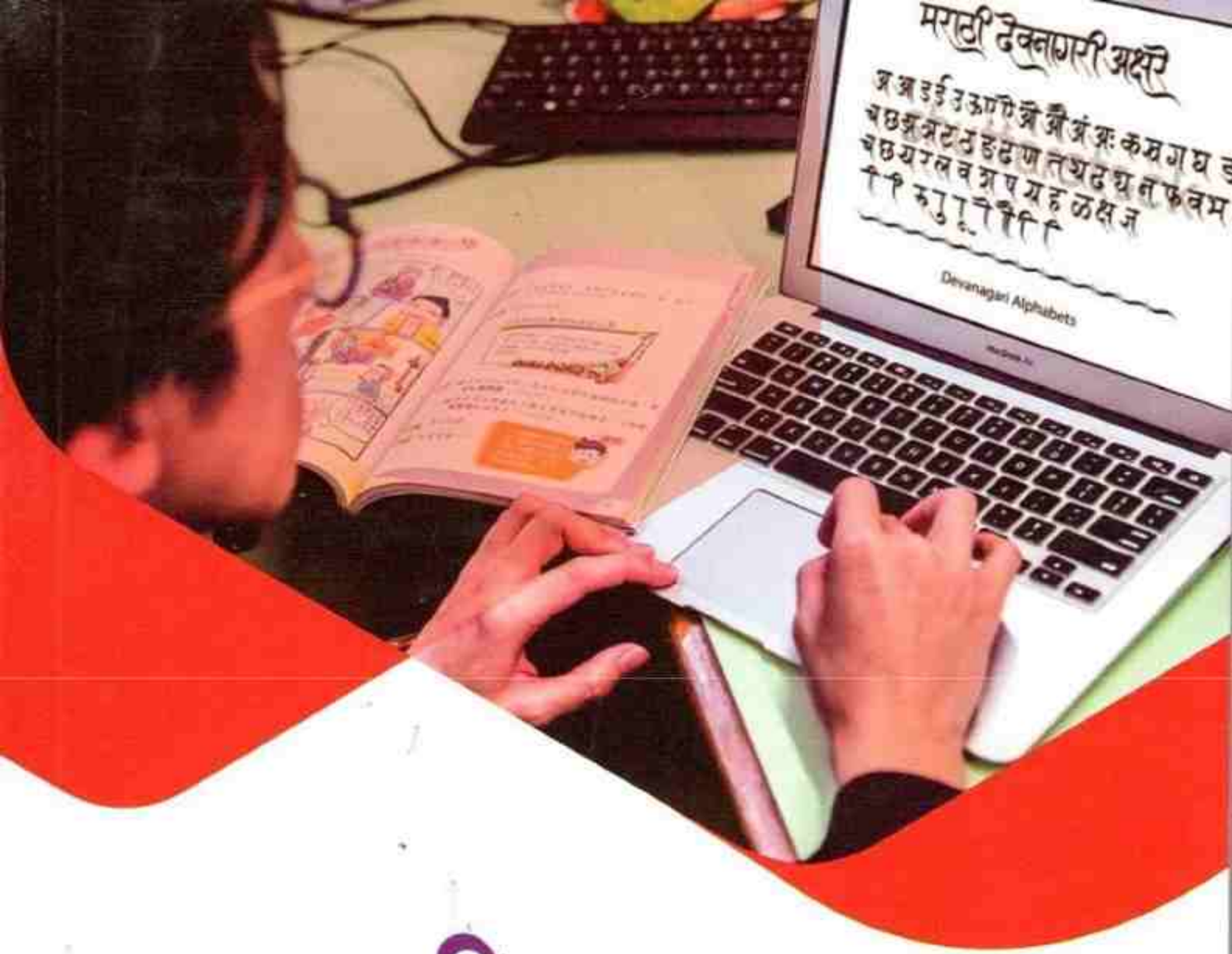
गणितज्ञ

(Mathematician)

13.1 भारतीय गणितज्ञ - 13.1.1 आर्यभट्ट 13.1.2 भास्कराचार्य 13.1.3
श्रीनिवास रामानुजन 13.1.4 ब्रह्मगुप्त

13.2 पाश्चिमात्य गणितज्ञ - 13.2.1 पायथॉगोरस 13.2.2 युक्लिड 13.2.3
रेने देकार्त.

संदर्भ ग्रंथ323



मराठी

अभ्यासक्रम आणि

अध्यापनशास्त्रीय अभ्यास

बी.एड.
द्वितीय वर्ष

Curriculum and Pedagogic Studies : Marathi



डॉ. स्वाती चव्हाण



मराठी : अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्र अभ्यास
Curriculum and Pedagogic Studies : Marathi

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2022

978-93-92425-49-3

₹ 250/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

Prashant Publications app for e-Books

e-Books are available online at

www.prashantpublications.com / kopykitab.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे. पुस्तकातील प्रत्येक मताशी प्रकाशक सहमत असेलच असे नाही.

अनुक्रमणिका

प्रकरण १.....९

माध्यमिक स्तरावरील मातृभाषेचा अभ्यासक्रम

- १.१ मातृभाषा शिक्षणाची उद्दिष्टे
- १.२ अभ्यासक्रमाची तत्वे
- १.३ अभ्यासक्रमाचे प्रकार
- १.४ चांगल्या अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये
- १.५ अभ्यासपूरक आणि अभ्यासेत्तर उपक्रम

प्रकरण २.....२४

माध्यमिक स्तरावरील मराठीचे अध्यापन

- २.१ गद्याचे अध्यापन स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- २.२ काव्याचे अध्यापन स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- २.३ व्याकरणाचे अध्यापन स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- २.४ मराठी भाषेची वैशिष्ट्ये आणि स्वरूप
- २.५ पाठाचे पृथक्करण : उद्दिष्टे आणि स्पष्टीकरण (उच्चस्तरीय)
- २.६ अध्यापन पद्धती आणि अध्ययन अनुभव.

प्रकरण ३.....५४

मातृभाषा अध्यापनाची तंत्रे, पद्धती व प्रतिमाने

- ३.१ मातृभाषा अध्यापनाची तंत्रे : स्वयंम् अध्ययन, मुलाखत तंत्र, क्रमान्वित अध्ययन तंत्र, स्वाध्याय तंत्र, बुद्धिमंथन तंत्र
- ३.२ मातृभाषा अध्यापनाच्या पद्धती : व्याख्यान पद्धती, संभाषण पद्धती, तौलनिक पद्धती, ग्रंथालय पद्धती, परिसंवाद
- ३.३ अध्यापनाची प्रतिमाने : सृजनशील प्रतिमान, उद्गमन प्रतिमान, संकल्पना प्रतिमान, पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमान.
- ३.४ गाभा घटक, जीवन कौशल्ये आणि मूल्ये
- ३.५ मातृभाषा अध्यापनात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञाना (ICT) चा उपयोग.

उच्चस्तरीय गद्य, पद्य वाङ्मय प्रकाराची स्थूल ओळख

- ४.१ विविध वाङ्मय प्रकाराच्या अध्यापनाची दिशा.
- ४.२ गद्य साहित्य प्रकार : बखर, निबंध (ललित आणि वैचारिक) शब्दचित्र, कादंबरी, व्यक्तिचित्र, आत्मकथन
- ४.३ विद्यार्थ्यांना काव्याची गोडी लावण्यासाठी विविध शैक्षणिक उपक्रम.
- ४.४ पद्य साहित्य प्रकार - पंडीती काव्य, जानपदगीत, सुनित, लावणी, मुक्तछंद.
- ४.५ काव्य पाठांतराचे महत्त्व

प्रकरण ५..... १४९

व्याकरण

- ५.१ अ) शब्दालंकार : अनुप्रास, यमक, श्लेष
ब) अर्थालंकार : अपन्हृती, व्यक्तिरेक, रूपक, उत्प्रेक्षा.
- ५.२ अ) अक्षरगणवृत्त : भुजंगप्रयास, शार्दूलविक्रीडीत, वसंततिलका आणि मंदारमाला.
ब) मात्रावृत्त, दिंडी, पादाकुलक, आर्या, नववधू.
- ५.३ छंद आणि मुक्तछंद
- ५.४ शब्दसिद्धी, काव्यगुण, शब्दशक्ती
- ५.५ रस आणि रसांचे मुख्य प्रकार

प्रकरण ६..... १७१

उपयोजित मराठी

- ६.१ दैनंदिनी लेखन
- ६.२ अहवाल लेखन
- ६.३ सारांश लेखन व आकलन
- ६.४ बातमी लेखन आणि जाहिरात लेखन
- ६.५ संगणकाची भाषा

प्रकरण ७..... १९२

मातृभाषा शिक्षकाचा व्यावसायिक विकास

- ७.१ व्यावसायिक विकासाचा अर्थ, स्वरूप
- ७.२ व्यावसायिक विकासाची गरज आणि महत्त्व
- ७.३ शिक्षकांच्या व्यावसायिक विकासासाठी उपक्रम.
- ७.४ सेवातर्गत प्रशिक्षणाची संकल्पना, स्वरूप व महत्त्व
- ७.५ मराठी भाषा शिक्षकांची संघटना, भूमिका आणि महत्त्व.
- ७.६ शिक्षण आणि ऑनलाईन शिक्षण

७.७ ऑनलाईन शिक्षण आणि डिजिटल शिक्षण

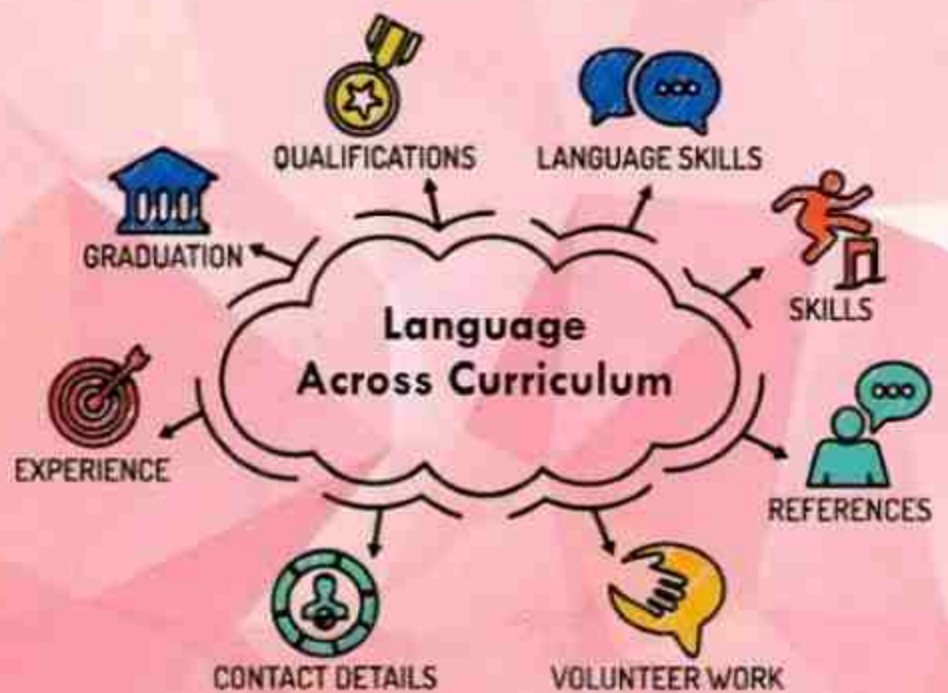
प्रकरण ८..... २१२

बोलींचा परिचय व वाङ्मयीन संस्था

- ८.१ बोलीभाषा अर्थ, संकल्पना.
- ८.२ बोलीभाषा आणि प्रमाणभाषा यातील फरक
- ८.३ महाराष्ट्रातील बोली - चंदगडी बोली, हळवी बोली, वऱ्हाडी बोली, बंजाराबोली, झाडीबोली, मालवणी बोली, अहिराणी बोली, तावडी बोली, लेवागणबोली.
- ८.४ मातृभाषा संवर्धनासाठी असलेल्या वाङ्मयीन संस्था
- ८.५ मराठीच्या अध्यापनासाठी विविध संकेतस्थळांचा उपयोग.

संदर्भ ग्रंथसूची २४२

Language Across the Curriculum



अभ्यासक्रमांतर्गत भाषा





अभ्यासक्रमांतर्गत भाषा
Language Across Curriculum

© सुरक्षित

[६३१]

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव ४२५००१.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

०२५७-२२३५५२०, २२३२८००

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, २०२०

९७८-९३-८९५०१-३६-०

₹ १४०/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १.....७

अभ्यासक्रमांतर्गत भाषेचा परिचय

(Introduction of Language Across the Curriculum)

- १.१ अभ्यासक्रमांतर्गत भाषेची संकल्पना
- १.२ भाषिक कौशल्ये : श्रवण, भाषण, लेखन, वाचन, संप्रेषण
- १.३ विद्यार्थ्यांची भाषिक आणि साक्षरता पार्श्वभूमी
- १.४ वर्गखोलीतील आंतरक्रियेवर भाषेचा परिणाम

प्रकरण २.....७१

भाषा आणि अध्ययन

(Language and Learning)

- २.१ मातृभाषेद्वारा अन्य भाषेचे अध्ययन :
मातृभाषेतील कौशल्ये अर्जितता
- २.२ भाषा आणि अध्ययन : विषय शिक्षकाची जबाबदारी
- २.३ भाषिक कौशल्यांची पूरकता आणि विषयज्ञान
- २.४ वर्गातील भाषिक विविधतेचा परिणाम

प्रकरण ३.....१०९

भाषा आणि समाज

(Language and Society)

- ३.१ प्रादेशिक विविधता
- ३.२ जातीय बोलीभाषा
- ३.३ प्रमाण बोलीभाषा
- ३.४ विभिन्नतेचे महत्वपूर्ण वैयक्तिक घटक : लिंगभेद, वय

शिक्षणातील भाषेचे महत्व

(Significance of Language in Education)

- ४.१ वाचन व लेखनातील भाषेचे महत्व
- ४.२ लिखित भाषा वाचनासाठी कार्यनीती
- ४.३ लेखन कौशल्यासाठी कार्यनीती
- ४.४ सारांश लेखनात भाषेचे महत्व

Health, Yoga and
Physical Education



आरोग्य, योग आणि शारीरिक शिक्षण

डॉ. शैलजा भंगाळे
डॉ. पिंगला धांडे





आरोग्य, योग आणि शारीरिक शिक्षण (भाग १)
Health, Yoga and Physical Education (Part 1)

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2020
978-93-89501-32-2
₹ 225/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

.....
या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.
.....

प्रकरण १.....७

आरोग्य शिक्षण

(Health Education)

- १.१ आरोग्याची संकल्पना, महत्त्व, पैलू आणि आरोग्याची निर्धारके
- १.२ बालके, कुमार तसेच विभिन्न क्षमता असलेल्या बालकांच्या आरोग्य गरजा
- १.३ शरीर व्यवस्थेचे आकलन - अस्थिसंस्था, स्नायूसंस्था, श्वसनसंस्था, अभिसरणसंस्था आणि पचनसंस्था यांचा शारीरिक सुदृढता, हाडे, स्नायू, सांधे त्यांची कार्ये याच्याशी संबंध, त्यांची कार्ये, हाडांच्या सामान्य दुखापती
- १.४ सामान्य आरोग्य समस्या आणि आजार-त्यांची कारणे, प्रतिबंध आणि उपचार, लसीकरण आणि प्रथमोपचार
- १.५ शारीरिक हालचाली, खेळ, क्रीडा आणि योगा यांचा विविध शरीरसंस्थांवर परिणाम

प्रकरण २.....८२

आजार आणि अन्न पोषण

(Diseases and food Nutrition)

- २.१ संक्रमित आणि असंक्रमित रोग
- २.२ पुनरुत्पादक आणि लैंगिक आरोग्य, जननेंद्रियांचे आजार व लैंगिक संबंधाद्वारे पसरणारे आजार, जबाबदार लैंगिक वर्तन व रोग संक्रमण रोखण्याचे उपाय
- २.३ स्व-औषधोपचाराचे घातक परिणाम आणि रुग्णाचे हक्क
- २.४ अन्न व पोषण, अन्न सवयी, अन्नाची वेळ, पोषक घटक आणि त्यांची कार्ये
- २.५ मोसमी अन्न व सण, स्वयंपाक करतांना अन्नातील पोषण मूल्यांचे संरक्षण
- २.६ अन्न परिरक्षणाच्या स्थानिक व आधुनिक पद्धती, अन्न पद्धतीतील स्थित्यंतरे आणि त्याचे जागतिकीकरण, अन्न आरोग्यपूर्णतेशी संबंधित क्रियाकलाप
- २.७ कुपोषण, स्थूलता, अन्नाच्या कमतरतेने निर्माण होणारे आजार, पाण्यामार्फत पसरणारे आजार आणि प्रतिबंध

प्रकरण ३..... १६४

शारीरिक शिक्षण

(Physical Education)

- ३.१ शारीरिक तंदुरुस्ती, ताकद, दमदारपणा, लवचिकता, त्यांचे घटक, क्रीडाकौशल्ये, स्थानिक आणि स्वसंरक्षणात्मक कृती
- ३.२ शारीरिक सुदृढतेचा विकास, पवित्रा, शिथलीकरणाचे महत्त्व, तंदुरुस्ती/सुदृढता कसोट्या, खेळ, क्रीडा आणि आरोग्यासाठीचे स्रोत व सेवा
- ३.३ खेळ आणि क्रीडा-अॅथलेटिक्स, खेळ, तालबद्ध कृती, जिम्नॅस्टिक्स व त्याचा आरोग्यावर परिणम
- ३.४ खेळ आणि क्रीडेसाठी मुलभूत कौशल्ये, मनोरंजन आणि स्पर्धासाठी क्रीडाचार, क्रीडेचे नियम आणि आचार, क्रीडा नीतीतत्वे, क्रीडा पुरस्कार आणि शिष्यवृत्त्या, स्पोर्टस्मनशिप

प्रकरण ४..... २३५

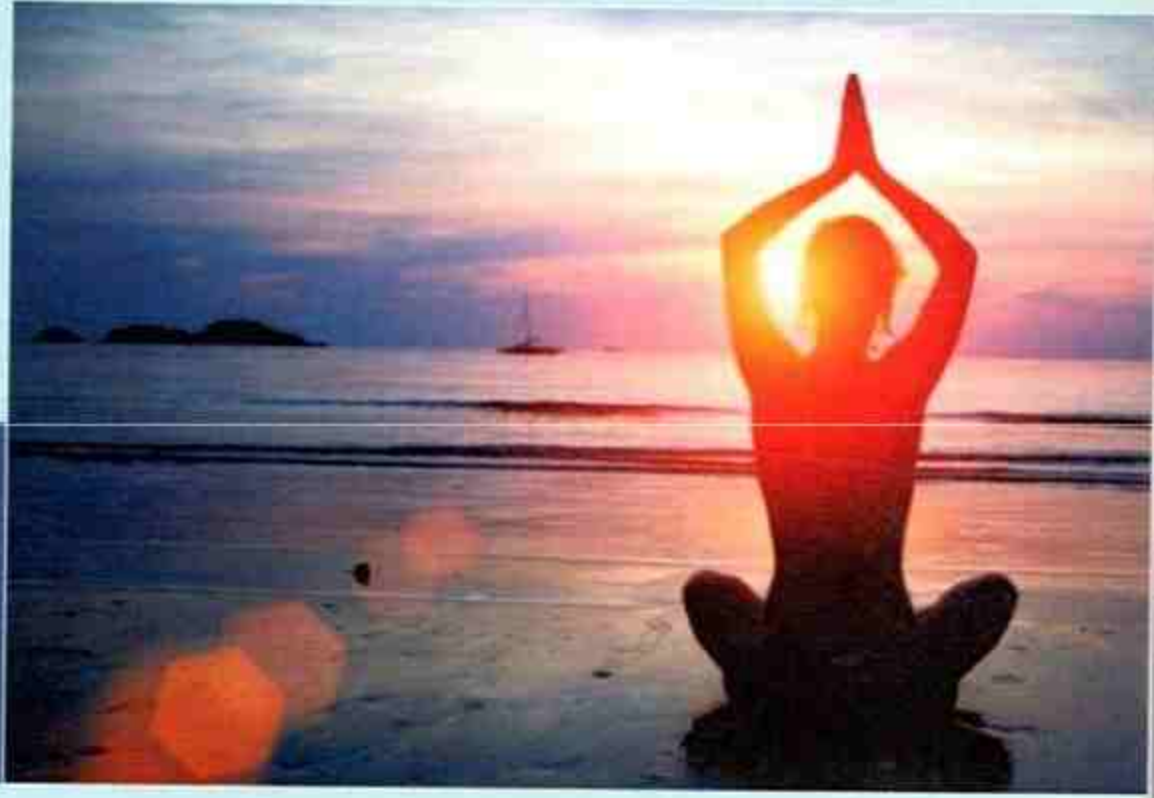
आरोग्य सेवा, सुरक्षितता आणि सुरक्षा व्यवस्था

(Health Services, Safty and Security)

- ४.१ आरोग्य सेवा - शाळा आणि कुटुंबाची भूमिका
- ४.२ आरोग्य व शारीरिक शिक्षणाची धोरणे व संबंधित कार्यक्रम, रक्तपेढी
- ४.३ माध्यमांची भूमिका
- ४.४ आरोग्य व शारीरिक शिक्षणाचा विज्ञान, सामाजिक शास्त्रे आणि भाषा या विषयांशी संबंध
- ४.५ सुरक्षितता आणि सुरक्षा व्यवस्था - शाळेतील व शाळेबाहेरील आपत्ती, प्रतिबंधाचे मार्ग, सर्पदंश, श्वान दंश, प्राणी हल्ले पासून सुरक्षितता, प्रतिबंध आणि उपचार

संदर्भ ग्रंथसूची २७०

Health, Yoga and
Physical Education



आरोग्य, योग आणि शारीरिक शिक्षण



डॉ. शैलजा भंगाळे
डॉ. पिंगला धांडे



आरोग्य, योग आणि शारीरिक शिक्षण (भाग २)
Health, Yoga and Physical Education (Part 2)

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2020
978-93-89501-33-9
₹ 135/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक टोघांचीही लेखी परवानग्याची घेणे बंधनकारक आहे

अनुक्रमणिका

प्रकरण १..... ९

योगा

(Yoga)

- १.१ योगाची संकल्पना, गरज आणि महत्व
- १.२ योगाचा इतिहास
- १.३ योगासने
- १.४ क्रिया आणि प्राणायाम

प्रकरण २..... ५७

ध्यानधारणा आणि अष्टांग योग

(Meditation and Ashtang Yoga)

- २.१ ध्यानधारणेची संकल्पना, गरज आणि महत्व
- २.२ ध्यानधारणेचा इतिहास
- २.३ योग करतांना काय करावे आणि करू नये
- २.४ सामान्य आजारांना प्रतिबंध होण्यासाठी योगासनांची भूमिका
- २.५ मूळ योगिक कृतींचे अध्ययन व सादरीकरण, आसने व प्राणायाम क्रिया आणि ध्यानधारणा

प्रकरण ३..... ७५

मुलभूत क्रीडा कौशल्ये

(Fundamental Sports Skills)

- ३.१ ताकद, वेग, दमदारपणा, लवचिकता आणि शरीर रचना
- ३.२ ट्रक आणि क्षेत्राच्या मुलभूत बाबी
- ३.३ जिम्नॅस्टिक्स
- ३.४ वैयक्तिक खेळ
- ३.५ खेळ आणि क्रीडा स्पर्धांचे संयोजन

मार्गदर्शन आणि समुपदेशन

(Guidance and Counselling)

- ४.१ आंतरक्रियात्मक चर्चा, गटकार्य, अनुभवांची देवाणघेवाण
- ४.२ विविध कार्यक्रमांचे संघटन
- ४.३ आरोग्यांशी संबंधित प्रश्नांच्या बाजू
- ४.४ शालेय आरोग्य तपासणीचे आयोजन, संदर्भसेवा, प्रथमोपचाराचे धडे
- ४.५ वैयक्तिक तसेच गट अध्ययनार्थींसाठी प्रकल्प व स्वाध्याय आणि त्यांच्या कार्यक्रमांच्या नोंदी
- ४.६ खेळ आणि क्रीडा आयोजनासाठी मार्गदर्शन आणि योगिक कार्यक्रमांचे दिग्दर्शन

Learning, Teaching in
Childhood & Growing Up



बाल्यावस्था आणि वाढत्या वयातील अध्ययन अध्यापन



बाल्यावस्था आणि वाढत्या वयातील अध्ययन अध्यापन

Learning, Teaching In Childhood And Growing UP (CC PE-1)

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2020

978-93-89501-39-1

₹ 225/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

अ.क्र.	प्रकरण/मुद्दे	लेखक
१	बाल्यावस्थेची संकल्पना	डॉ. शैलजा भंगळे
२	बाल्यावस्थेचे समाजशास्त्रीय परिप्रेक्ष्य	डॉ. प्रतिभा पाटील
३	बालक विकासाच्या अवस्था	डॉ. शैलजा भंगळे
४	बाल्यावस्थेचे कुटूंब, शेजारी, शाळा आणि समाजाशी संबंध	डॉ. स्वाती चव्हाण
५	प्रसार माध्यमांसोबत विकास	प्रा. केतन चौधरी
६	बालविकास, बाल्यावस्था, कुमारावस्थेची वैशिष्ट्ये	डॉ. संगीता महाजन
७	बालक विकासाच्या उपपत्ती, नागरी, झोपडपट्टी, आदिवासी आणि सामाजिक मागासलेल्या कुटूंबातील बालके व कुमार	डॉ. कुंदा बाविस्कर
८	नागरीकरण व आर्थिक बदलांचा बालक विकासावर परिणाम	डॉ. कुंदा बाविस्कर
९	जीवन कौशल्ये शिक्षणाचा बालक विकासावर परिणाम	डॉ. रंजना सोनवणे
१०	बाल विकासावर शाळेचा परिणाम	डॉ. जयश्री नेमाडे
११	बालक विकासासाठी अध्यापनशास्त्र	डॉ. सुनिता नेमाडे
१२	बालक विकासाच्या विविध अवस्थांसाठी अध्ययनाच्या विविध पद्धती	डॉ. रंजना सोनवणे
१३	बालक शिक्षणासाठी मूल्यमापनाची विविध साधने व पद्धती	डॉ. पिंगला धांडे
१४	माध्यमे आणि माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची बालक विकासाची भूमिका	डॉ. वर्षा बिन्हाडे
१५	विभिन्न अध्ययन वातावरणात शिक्षकाची भूमिका	प्रा. अनिता वानखेडे
१६	विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा बोधात्मक विकास	डॉ. सुनिता नेमाडे
१७	विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा भावात्मक विकास	डॉ. रंजना सोनवणे
१८	विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा मानसकारक विकास	डॉ. पिंगला धांडे
१९	विकासाच्या विविध अवस्थांवर नैसर्गिक व सामाजिक वातावरणाचा प्रभाव	डॉ. संगीता महाजन
२०	अध्ययनकर्त्याचे स्वरूप : बालक आणि कुमार	डॉ. शैलजा भंगळे
२१	अध्ययनकर्त्यामधील भेदांचे आकलन	डॉ. शैलजा भंगळे
२२	अध्ययनाचे आकलन	डॉ. शैलजा भंगळे
२३	अध्ययन उपपत्ती आणि उपागम	डॉ. शैलजा भंगळे

अनुक्रमणिका

प्रकरण १..... १

बाल्यावस्थेची संकल्पना

(Introduction to Childhood)

- १.१ बाल्यावस्थेची संकल्पना
- १.२ बाल्यावस्थेचे समाजशास्त्रीय परिप्रेक्ष्य
- १.३ बालक विकासाच्या अवस्था
- १.४ बाल्यावस्थेचे कुटूंब, शेजारी, शाळा आणि समाजाशी संबंध
- १.५ प्रसार माध्यमांसोबत विकास
- १.६ बालविकास, बाल्यावस्था आणि कुमारावस्थेची वैशिष्ट्ये

प्रकरण २..... ६२

बालक विकासाचे उपपत्ती व घटक

(Theories and Factor on Child Development)

- २.१ बालक विकासाच्या उपपत्ती, नागरी, झोपडपट्टी, आदिवासी आणि सामाजिक मागासलेल्या कुटूंबातील बालके व कुमार
- २.२ नागरीकरण व आर्थिक बदलांचा बालक विकासावर परिणाम
- २.३ जीवन कौशल्ये शिक्षणाचा बालक विकासावर परिणाम
- २.४ बाल विकासावर शाळेचा परिणाम

प्रकरण ३..... ९७

बाल विकास प्रक्रियेदरम्यान अध्यापन आणि अध्ययन

(Teaching and Learning Process During Child Development)

- ३.१ बालक विकासासाठी अध्यापनशास्त्र
- ३.२ बालक विकासाच्या विविध अवस्थांसाठी अध्ययनाच्या विविध पद्धती
- ३.३ बालक शिक्षणासाठी मूल्यमापनाची विविध साधने व पद्धती

प्रकरण ४..... १३२

बाल विकासाची क्षेत्रे

(Areas of Child Development)

- ४.१ विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा बोधात्मक विकास
- ४.२ विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा भावात्मक विकास
- ४.३ विकासाच्या विविध अवस्थांमध्ये बालकाचा मानसकारक विकास
- ४.४ विकासाच्या विविध अवस्थांवर नैसर्गिक व सामाजिक वातावरणाचा परिणाम

प्रकरण ५..... १५८

अध्ययनकर्त्याचे स्वरूप : बालक आणि कुमार

(Nature of the Learner : Childhood and Adolescent)

- ५.१ अध्ययनकर्त्याचा व्यक्तिगत विकास, विकासाच्या अवस्था
- ५.२ बालक आणि कुमाराच्या विकासाची वैशिष्ट्ये - शारीरिक, कारक, बोधात्मक, सामाजिक, भावनिक, नैतिक, भाषिक, विकासाच्या विविध अंगांचा पारस्परिक संबंध
- ५.३ बाल्यावस्था आणि कुमारावस्थेतील वैकासिक कार्ये आणि त्यांचे उपयोजन
- ५.४ विकासावर परिणाम करणारे घटक - अनुवंश, वातावरण, पोषण, बालकांचे संगोपन, समवयस्क आणि भावंडे

प्रकरण ६..... १९८

अध्ययनकर्त्यांमधील भेदांचे आकलन

(Understanding Differences Between Learners)

- ६.१ अध्ययन कर्त्यांतील वैयक्तिक भेद
- ६.२ बहुविध बुद्धिमत्ता, अध्ययन शैली
- ६.३ स्व संकल्पना, स्व आदर, अभिवृत्ती, अभिक्षमता, अभिरुची आणि व्यक्तिमत्त्व
- ६.४ विभिन्न क्षमता असलेले अध्ययनार्थी

(Understanding Learning)

- ७.१ अध्ययनाचे स्वरूप : अध्ययन एक प्रक्रिया आणि अध्ययन एक निष्पत्ती
- ७.२ अध्ययनाचे प्रकार : वास्तव, साहचर्य, संकल्पनात्मक, प्रक्रियात्मक, सामान्यीकरण, तत्त्वे आणि नियम
- ७.३ अध्ययन प्रकारांची सैद्धांतिक स्थिती
- ७.४ विभिन्न अध्ययन परिस्थितीत विविध अध्ययन उपपत्तींची समर्पकता आणि उपयोजन

प्रकरण ८..... २७७

अध्ययन उपपत्ती आणि उपागम

(Learning Theories and Approaches)

- ८.१ पियाजेची बोधात्मक विकास उपपत्ती
- ८.२ स्टर्नबर्गचा माहिती प्रक्रियाकरण उपागम
- ८.३ गार्डनरचा बहुविध बुद्धिमत्ता सिद्धांत
- ८.४ कोहेलबर्गची नैतिक विकास उपपत्ती
- ८.५ रॉजर्सचा सामाजिक संरचनावाद
- ८.६ एरिक्सनची मनोसामाजिक विकास उपपत्ती

संदर्भ ग्रंथसूची २८१

Knowledge
and Curriculum



ज्ञान आणि अभ्यासक्रम



डॉ. शैलजा भंगाळे



ज्ञान आणि अभ्यासक्रम
Knowledge and Curriculum

© सुरक्षित

[६३९]

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव ४२५००१.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

०२५७-२२३५५२०, २२३२८००
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, २०२०
९७८-९३-८९५०१-३७-७
₹ ११०/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

प्रकरण १.....७

अभ्यासक्रम परिचय

(Introduction to Curriculum)

- १.१ अभ्यासक्रमाची संकल्पना स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- १.२ महात्मा गांधींच्या मतानुसार शिक्षणाचा ज्ञानमीमांसात्मक पाया
- १.३ रविंद्रनाथ टागोरांच्या मतानुसार शिक्षणाचा ज्ञानमीमांसात्मक पाया
- १.४ अभ्यासक्रम आराखडा व पाठ्यक्रमातील संबंध

प्रकरण २.....४८

ज्ञानाचे आकलन

(Understanding the Knowledge)

- २.१ ज्ञानाची संकल्पना व स्वरूप
- २.२ ज्ञानाचे स्रोत
- २.३ ज्ञान होण्याची/ जाणण्याची प्रक्रिया
- २.४ ज्ञान आणि माहितीतील फरक

प्रकरण ३.....७५

अभ्यासक्रम : अर्थ आणि त्याचे पैलू

(Curriculum: Meaning and its Dimention)

- ३.१ अभ्यासक्रमाचा अर्थ; अभ्यासक्रम आराखडा, अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तकातील फरक
- ३.२ अभ्यासक्रमाचे प्रकार
- ३.३ अभ्यासक्रमाचे उपागम
- ३.४ अभ्यासक्रम आणि शिक्षकाची भूमिका
- ३.५ शाळांमध्ये अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी

अभ्यासक्रमांतर्गत श्रवण अध्यापन

(Teaching, listening Across the Curriculum)

- ४.१ श्रवणाचे महत्व
- ४.२ श्रवण आणि अन्य भाषिक कौशल्ये
- ४.३ चांगले श्रवण आदर्शाची गरज
- ४.४ श्रवणाचे प्रकार

संदर्भ ग्रंथसूची १२५

Disaster
Management



आपत्ती व्यवस्थापन



- संपादक

डॉ. शैलजा भंगाळे



आपत्ती व्यवस्थापन
Disaster Management

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2020
978-93-89501-45-2
₹ 175/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

अनुक्रमणिका

क्र.	प्रकरण/मुद्दे	लेखक
१.१	आपत्ती व्यवस्थापन अर्थ व संकल्पना	डॉ. शैलजा भंगाळे ✓
१.२	आपत्ती व्यवस्थापनाचे गरज व महत्त्व	डॉ.बी. एस. पाटील
१.३	आपत्तीचे प्रकार	डॉ. ए. आर. राणे ✓
१.४	आपत्ती व्यवस्थापनाचे टप्पे	डॉ. ए. आर. राणे ✓
१.५	आपत्ती व्यवस्थापन चक्र	डॉ. ए. एस. भोळे
२.१	वैयक्तिक पूर्वतयारी/सज्जता	डॉ. ए. एस. भोळे
२.२	समाजामध्ये आपत्ती संदर्भातील पूर्वतयारी/सज्जता	डॉ. गौरी पाटील
२.३	कामाचे ठिकाण - सार्वजनिक, निवासी, व्यापारी ठिकाणांवरील आपत्ती सज्जता	डॉ. गौरी पाटील
२.४	आपत्ती व्यवस्थापन संघासाठी कार्यरत असलेले उपलब्ध स्रोत	डॉ. जयश्री पाटील ✓
३.१	शाळा आणि महाविद्यालयांमध्ये आपत्ती जोखीम कपात	डॉ. पिंगला घांडे
३.२	आपत्ती व्यवस्थापनासाठी राज्य व केंद्रस्तरावरील संस्था	डॉ. स्वाती चव्हाण ✓
३.३	आपत्ती व्यवस्थापनात शिक्षकाची भूमिका	डॉ. कुंदा बाविस्कर ✓
३.४	आपत्ती व्यवस्थापनात समाजाची भूमिका	डॉ. संगीता महाजन
४.१	प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापन	डॉ. प्रतिभा पाटील
४.२	आपत्ती व्यवस्थापनासाठी दीर्घकालीन कृती कार्यक्रम	डॉ. वंदना सतीश चौधरी ✓
४.३	आपत्ती व्यवस्थापनात शाळेची भूमिका	डॉ. शैलजा भंगाळे ✓
४.४	आपत्ती व्यवस्थापनासाठी राज्य व केंद्रसरकारची धोरणे	डॉ. रंजना सोनवणे ✓
४.५	आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील आपत्ती व्यवस्थापन	डॉ. जगदीश निमकर

प्रकरण १

आपत्ती व्यवस्थापनाची ओळख..... ०७
(Introduction of Disaster Management)

- १.१ आपत्ती व्यवस्थापन अर्थ व संकल्पना
(Meaning & concept of Disaster Management)
- १.२ आपत्ती व्यवस्थापनाचे गरज व महत्त्व
(Need and Importance of Disaster Management)
- १.३ आपत्तीचे प्रकार
(Types of Disaster)
- १.४ आपत्ती व्यवस्थापनाचे टप्पे
(Steps of Disaster Management)
- १.५ आपत्ती व्यवस्थापन चक्र
(Cycle of Disaster Management)

प्रकरण २

समाजामध्ये आपत्ती संदर्भातील पूर्वतयारी..... ६६
(Disaster Preparedness of Community Level)

- २.१ वैयक्तिक पूर्वतयारी/सज्जता
(Disaster preparedness - Individual)
- २.२ समाजामध्ये आपत्ती संदर्भातील पूर्वतयारी/सज्जता
(Disaster preparedness - Society)
- २.३ कामाचे ठिकाण - सार्वजनिक, निवासी आणि व्यावसायिक ठिकाणे
(Place of Work - Public Residential and Commercial Places)
- २.४ आपत्ती व्यवस्थापन संघासाठी कार्यरत असलेले उपलब्ध स्रोत
(The Resource Availability Working Out Requirement of Disaster Teams)

प्रकरण ३

आपत्ती जोखीम कपात..... १००

(Disaster Risk Reductions)

- ३.१ शाळा आणि महाविद्यालयांमध्ये आपत्ती जोखीम कपात
(Disaster Risk Reduction in school & colleges)
- ३.२ आपत्ती व्यवस्थापनासाठी राज्य व केंद्रस्तरावरील संस्था
(Agencies for disasters management at state & national level)
- ३.३ आपत्ती व्यवस्थापनात शिक्षकाची भूमिका
(Teachers Role in Disaster Management)
- ३.४ आपत्ती व्यवस्थापनात समाजाची भूमिका
(Role of community in Disaster Management)

प्रकरण ४

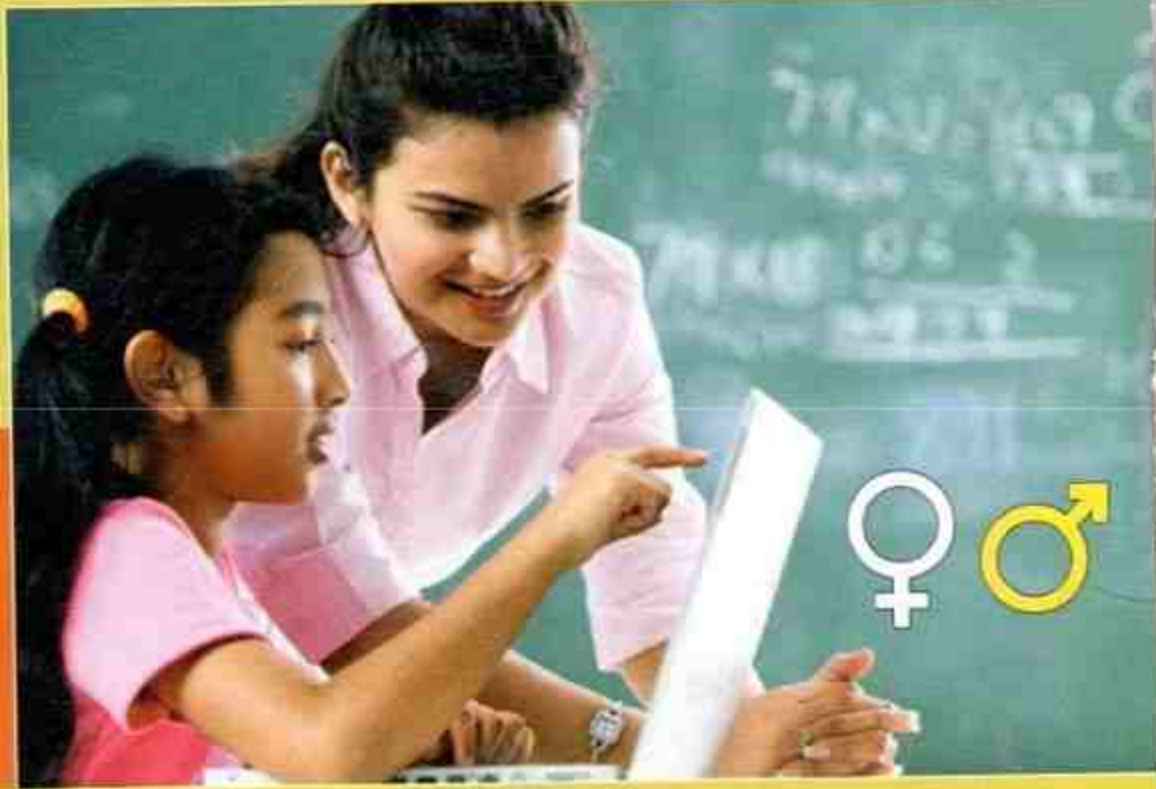
प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापन..... १३७

(Prevention Of Disaster Management)

- ४.१ प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापन
(Preventive Disaster Management)
- ४.२ आपत्ती व्यवस्थापनासाठी दीर्घकालीन कृती कार्यक्रम
(Long Term Activities for Disaster Management)
- ४.३ आपत्ती व्यवस्थापनात शाळेची भूमिका
(Role of school in Disaster Management)
- ४.४ आपत्ती व्यवस्थापनासाठी राज्य व केंद्रसरकारची धोरणे
(State & Central Government policies for Disaster Management)
- ४.५ आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील आपत्ती व्यवस्थापन
(National Level for Disaster Management)

संदर्भ ग्रंथसूची १९९

Education in Contemporary India
and Genders, School, Society



समकालीन भारतातील शिक्षण आणि लिंगभाव, विद्यालय व समाज



डॉ. शैलजा भंगाळे
डॉ. रंजना सोनवणे



समकालीन भारतातील शिक्षण आणि लिंगभाव, विद्यालय व समाज
Education in Contemporary India and Genders, School, Society

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

फेब्रुवारी, 2020

978-93-89501-44-5

₹ 225/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

अनुक्रमणिका

प्रकरण १.....७

शिक्षण आणि राष्ट्रीय विकास

- १.१ सामाजिक विविधतेची संकल्पना आणि कारणे
- १.२ विविधतेच्या पातळ्या-व्यक्तिगत, धार्मिक, वांशिक, भाषिक, सांस्कृतिक, जाती, प्रादेशिक, वर्ग, आदिवासी
- १.३ सार्वत्रिक शिक्षणातील आव्हाने
- १.४ सामाजिक विविधतेचा राष्ट्रीय विकासावर होणारा परिणाम.

प्रकरण २..... २२

भारतीय संविधानातील शिक्षणासाठीच्या तरतूदी

- २.१ संविधानाची प्रस्तावना
- २.२ नागरिकांचे मूलभूत अधिकार आणि कर्तव्ये
- २.३ संवैधानिक मूल्ये-स्वातंत्र्य, न्याय, समता, बंधुत्व
- २.४ समकालीन भारतातील शिक्षणावर संवैधानिक मूल्यांचा परिणाम.

प्रकरण ३.....५८

शैक्षणिक धोरणे आणि शालेय शिक्षण

- ३.१ शालेय शिक्षणाच्या संदर्भात कोठारी आयोग
- ३.२ शालेय शिक्षणाच्या संदर्भात राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९९२
- ३.३ भारतातील शालेय शिक्षणाच्या संदर्भात राष्ट्रीय ज्ञान आयोग
- ३.४ मा.जस्टीस वर्माच्या संदर्भानुसार भारतातील शिक्षक शिक्षणाची गुणवत्ता आणि नियमनाचा दृष्टिकोन.
- ३.५ समकालीन भारतातील शैक्षणिक संरचना आणि संबंधित संस्था: एन.सी. ई.आर.टी., यू.जी.सी., एन.सी.टी.ई., नॅक, क्यू.सी.आय., एस.सी.ई.आर. टी., डाएट.

प्रकरण ४..... १०७

भारतातील शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण

- ४.१ भारतातील शिक्षण आणि शिक्षणाचा हक्क कायदा २००९
- ४.२ भारतातील शिक्षण आणि सर्व शिक्षा अभियान
- ४.३ उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणाचा शालेय शिक्षणावर परिणाम
- ४.४ भारतातील शालेय शिक्षणातील प्रश्न

प्रकरण ५..... १४८

लिंगभाव समस्या - मुख्य संकल्पना

- ५.१ लिंगभाव, लिंगजाती, लैंगिकता, पितृसत्ताक, मातृसत्ताक आणि स्त्रीवाद
- ५.२ लिंगपक्षपात, लिंग साचेबद्धपणा आणि सबलीकरण
- ५.३ सहभागिता आणि समानता - जाती, वर्ग, धर्म, वंश, अपंगत्व, प्रदेश
- ५.४ ऐतिहासिक सिंहावलोकन - भारतातील सामाजिक सुधारणा चळवळीतील काही महत्वाचे टप्पे

प्रकरण ६..... १९८

भारतीय समाजाचे स्वरूप

- ६.१ भारतीय सामाजिक रचना आणि त्याचे स्वरूप
- ६.२ रचनेमधील आंतरसंबंध - जात, वर्ग, कुटुंब, धर्म आणि अनेकत्ववाद
- ६.३ भारतीय समाजातील समस्या - लिंगभाव समानता, लोकशाही तत्त्वांचे समर्थन, भाषिक विविधता, प्रादेशिक विविधता.
- ६.४ राष्ट्रीय विकासासाठी शिक्षणाची भूमिका

प्रकरण ७..... २०८

अभ्यासक्रमातील लिंगभाव समस्या

- ७.१ लिंगभाव, संस्कृती आणि संस्था: वर्ग, जाती, धर्म आणि प्रदेश यांचे परस्परच्छेदन
- ७.२ स्वातंत्र्यानंतर अभ्यासक्रम आराखड्यातील लिंगभाव संरचनेचे विश्लेषण
- ७.३. लिंगभाव आणि सुप्त अभ्यासक्रम
- ७.४ पाठ्यपुस्तके आणि अन्य विद्याशाखा, वर्गखोलीतील प्रक्रिया आणि अध्यापन संदर्भात लिंगभाव
- ७.५ शिक्षक : परिवर्तनाचा प्रतिनिधी
- ७.६ जीवन कौशल्ये आणि लैंगिकता

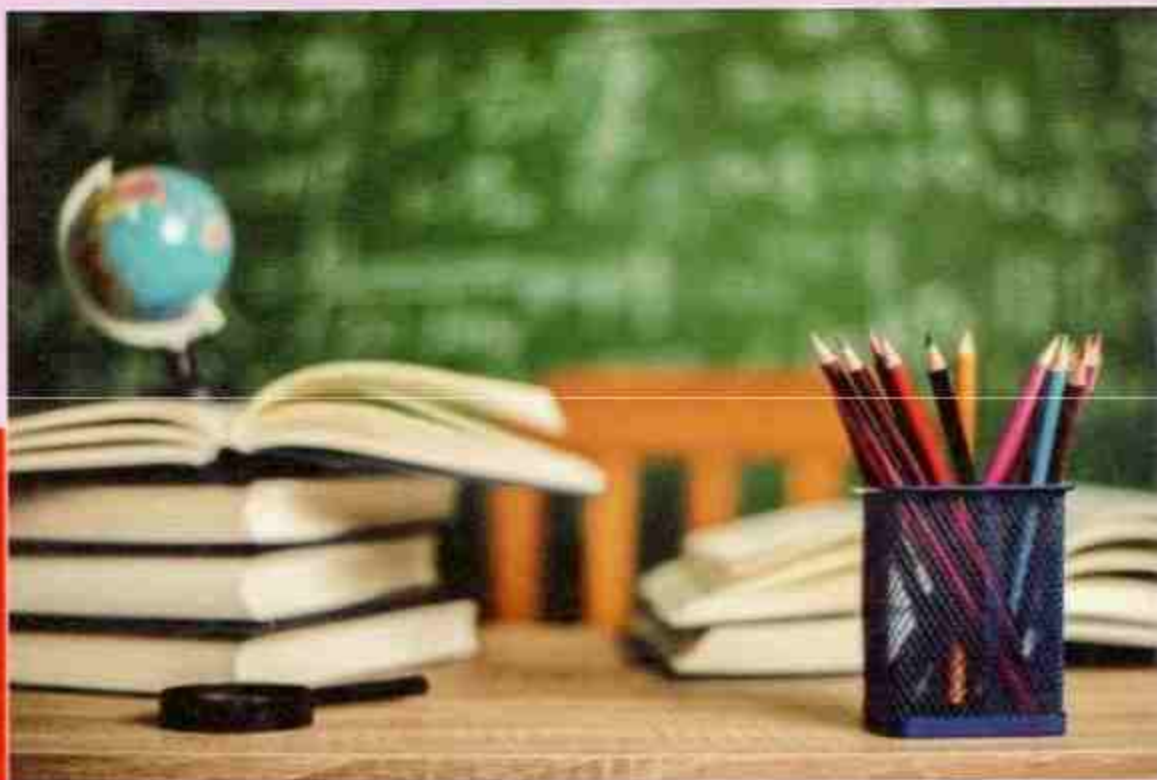
प्रकरण ८..... २४९

लिंगभाव, लैंगिकता, लैंगिक छळ आणि पिळवणूक

- ८.१ पुनरुत्पादक हक्क आणि लैंगिक हक्क यातील संबंध व फरक
- ८.२ लैंगिकतेचा विकास, बालकाच्या जीवनातील समाविष्ट होणारे लिंगभाव, शरीर प्रतिमा, आदर्श भूमिका यावरील मुख्य प्रभाव.
- ८.३ संघर्षाची निर्माण स्थले - सामाजिक आणि भावनिक
- ८.४ कुटुंबातील लैंगिक छळाची कारणे, शेजारी आणि अन्य प्रासंगिक व औपचारिक संस्था
- ८.५ चिरस्थायी संघर्षाची अभिकरणे - कुटुंब, शाळा, कामाचे ठिकाण, मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यमे
- ८.६ लैंगिक छळ निवारण करणाऱ्या संस्था

संदर्भ ग्रंथसूची २९३

School
Management



शालेय व्यवस्थापन



डॉ. शैलजा भंगाळे



शालेय व्यवस्थापन
School Management

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,

जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800

www.prashantpublications.com

prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

मार्च, 2020

978-93-89501-48-3

₹ 125/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

अनुक्रमणिका

प्रकरण १

शालेय व्यवस्थापनाची ओळख ०७
(Introduction to School Management)

- १.१ शालेय व्यवस्थापनाचा अर्थ व संकल्पना
(Meaning and Concept of School Management)
- १.२ शालेय व्यवस्थापनाची उद्दिष्टे
(Objectives of School Management)
- १.३ शालेय व्यवस्थापनाची व्याप्ती
(Scope of School Management)
- १.४ शालेय व्यवस्थापन प्रणाली
(System of School Management)

प्रकरण २

शालेय व्यवस्थापनात मुख्याध्यापक आणि शिक्षकांची भूमिका ३६
(Role of Head Master and teacher in School Management)

- २.१ शालेय व्यवस्थापनात व्यवस्थापन परिषदेची भूमिका
(Role of Management Council in School Management)
- २.२ शालेय व्यवस्थापनात मुख्याध्यापकाची भूमिका
(Role of Head Master in School Management)
- २.३ शालेय व्यवस्थापनात शिक्षकाची भूमिका
(Role of Teacher in School Management)
- २.४ शालेय व्यवस्थापनात पालक आणि माजी विद्यार्थ्यांची भूमिका
(Role of Parents and Alumni in School Management)

प्रकरण ३

नेतृत्व आणि शालेय व्यवस्थापन ७५
(Leadership and School Management)

- ३.१ शालेय व्यवस्थापनात नेतृत्वाची गरज
(Need of Leadership in School Management)
- ३.२ शालेय व्यवस्थापनासाठी नेतृत्व शैली
(Leadership Styles for School Management)

- ३.३ शालेय व्यवस्थापन मुख्याध्यापकाचे नेतृत्व
(Leadership of Headmaster in School Management)
- ३.४ शालेय व्यवस्थापन शिक्षकाचे नेतृत्व
(Leadership of Teacher in School Management)

प्रकरण ४

शिक्षकाचा व्यावसायिक विकास आणि मूल्यनिर्धारण १०६ (Professional Development and Assessment of Teacher)

- ४.१ शिक्षकाचा व्यावसायिक विकासाचा अर्थ आणि स्वरूप
(Meaning and Nature of Professional Development of Teacher)
- ४.२ शिक्षकाचा व्यावसायिक विकास - उद्दिष्टे व व्याप्ती
(Objectives and Scope for Professional Development of Teacher)
- ४.३ शिक्षक मूल्यनिर्धारणाची गरज व महत्त्व
(Need and Importance of Assessment of Teacher)
- ४.४ शालेय व्यवस्थापनात शिक्षकांसाठी नवीन पैलू/बाजू
(New Dimension for Teacher in School Management)

संदर्भ ग्रंथ १४३

शिक्षणातील नाट्य आणि कला Drama and Art in Education



370
BHA
19297

डॉ. शैलजा भंगाळे
डॉ. संगीता महाजन

शिक्षणातील नाट्य व कला
Drama and Art in Education



प्रकाशक व मुद्रक
श्री. रंगराव पाटील

प्रशांत पब्लिकेशन्स

३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नुतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव ४२५००१.

☎ (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

Website : www.prashantpublications.com

Email : prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : २६, जानेवारी, २०१६

ISBN : 978-93-85019-07-4

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.

मूल्य : ₹ १००/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून, या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटोकॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून, असे आढळून आल्यास तत्काळ कारवाई करण्यात येईल.

१। नाट्य व कला यांची ओळख

७

- १.१ नाट्य: संकल्पना व स्वरूप
- १.२ कला : संकल्पना व स्वरूप
- १.३ शालेय अभ्यासक्रमात नाट्याचे महत्त्व
- १.४ शिक्षणात कला, संगीत व नाट्याची भूमिका
- १.५ बालकांच्या सर्जनशीलता व सौंदर्यशास्त्रीय संवेदनेसाठी नाटक एक साधन

२। अध्यापनाचे साधन : नाटक

४१

- २.१ नाटक : अध्यापनाची कला
- २.२ नाट्य : अवबोध, परावर्तन व सादरीकरण
- २.३ नाट्य : समाज परिवर्तनासाठी एक प्रभावी साधन
- २.४ भाषा अध्यापनासाठीचा उपागम : नाटक
- २.५ सामाजिकशास्त्र अध्यापनातील उपागम : नाटक
- २.६ कला व संगीत अध्यापनातील उपागम : नाटक

३। कलेचे रसग्रहण

६७

- ३.१ कला आणि सौंदर्यशास्त्राचा अर्थ, संकल्पना व त्याचे माध्यमिक स्तरावरील शालेय अभ्यासक्रमात त्याचे महत्त्व
- ३.२ कलेतील शिक्षण व शिक्षणातील कला यातील फरक
- ३.३ विविध कला प्रकार व कलाकारांचा परिचय - नृत्य, संगीत, संगीताची उपकरणे, रंगमंच, बाहुलीनाट्य

४। भारतीय हस्तकला परंपरांची माहिती व त्याची शिक्षणातील समर्पकता ११०

- ४.१ भारतातील समकालीन कला व कलाकारांची माहिती व दृश्य कला
- ४.२ भारतीय सण उत्सव व त्यांचे कलात्मक महत्त्व

संदर्भसूची

१४१

पालकत्व

शिक्षण

PARENTING EDUCATION



- ▶ डॉ. सुनिता नेमाडे (ढाके)
- ▶ डॉ. अशोक राणे
- ▶ डॉ. स्वाती चव्हाण

पालकत्व शिक्षण

© सुरक्षित

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील

कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : जानेवारी, २०१९ ISBN : ९७८-९३-८८७६९-१६-७

मुखपृष्ठ/अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ १६०



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

प्रकरण १

प्रा.डॉ.अशोक राणे

पालकत्व शिक्षण.....७

(Parenting education)

१.१ पालकत्व शिक्षण, १.२ पालकत्व, १.३ पालकत्व शिक्षणाचा अर्थ आणि व्याख्या, १.४ पालकत्व शिक्षण स्वरूप, १.५ पालकत्व शिक्षण व्याप्ती, १.६ पालकत्व शिक्षणाचे टप्पे, १.७ पालकत्व शिक्षणाचे मार्ग, १.८ पालकत्व शिक्षणाचे ध्येय/उद्दिष्ट्ये, १.९ पालकत्व शिक्षणाचे महत्त्व, १.१० पालकत्व शिक्षणाची गरज.

प्रकरण २

प्रा.डॉ.स्वाती चव्हाण

पालकांची शालेय सहभागातील भूमिका ४६

(The Role of Parental involvement in school)

२.१ वैयक्तिक/व्यक्तिगत पालकत्व शिक्षण, २.२ पालकत्वात पालकांची भूमिका, २.२.१ पालकत्वात इतर पालकांची भूमिका, २.२.२ मुलांना वाढविताना काही बाबी पाळणे अथवा त्या समजणे, हे पालकाचे कर्तव्य असते, २.२.३ पालकाच्या भूमिकेसोबतचे भागिदार, २.३ पालकत्वावर समवयस्क, शाळा आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा प्रभाव/परिणाम, २.३.१ पालकत्वावर समवयस्काचा परिणाम/प्रभाव, २.३.२ पालकत्वावर शाळेचा परिणाम/प्रभाव, २.३.२ पालकत्वावर इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमांचा परिणाम/प्रभाव, २.४ भारतातील पालक शिक्षक संघटना.

प्रकरण ३

प्रा.डॉ.सुनिता नेमाडे

पालकत्व शिक्षणात पालकांची भूमिका व जबाबदारी.....८९

(The role of parents & Responsibilities of Parenting education)

३.१.१ एकविसाव्या शतकातील पालकांची जबाबदारी, ३.१.२ २१ व्या शतकातील पालकांची भूमिका, ३.२ भारतातील संयुक्त आणि विभक्त कुटूंबात पालक आणि बालक यामधील आंतरक्रिया, ३.३ पालकत्व शैली, ३.४ अपवादात्मक बालकांचा पालकांसाठी शिक्षण, ३.५ अपंग मुलांच्या पालकांना मार्गदर्शन व त्यांची भूमिका.

प्रकरण ४

प्रा.डॉ.सुनिता नेमाडे

पालकत्व शिक्षणातील नवप्रवाह १४२

(New Trends in Parenting educations)

४.१ बालकाच्या विकासात पालक सहभागाची गरज, ४.२ बालकाच्या विकासात पालकांचा सहभाग, ४.३ पालक सहभागाचा मुलांच्या विकासावर होणारा परिणाम, ४.४ पालकत्व शिक्षणाच्या कार्यनिती, ४.५ भारतातील पालकत्व शिक्षण, ४.६ बालकाच्या विकासात पालकांच्या सामाजिक, सांस्कृतिक आणि आर्थिक स्थानाचा प्रभाव.

संदर्भ ग्रंथ १७१



PARENTING EDUCATION

पालकत्व

शिक्षण



डॉ. शैलजा भंगाळे

पालकत्व शिक्षण

Parenting Education

© लेखकाधीन



प्रकाशक व मुद्रक

रंगराव पाटील । प्रशांत पब्लिकेशन्स: ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी: ०२५७-२२३५५२०, २२३२८०० ईमेल: prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथमावृत्ती: जानेवारी, २०१९ आयएसबीएन: ९७८-९३-८८७६९-१५-०

मुखपृष्ठ / अक्षरजुळवणी: प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य: ₹ १९५

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

- १) पालकत्व शिक्षण ५
- १.१. पालकत्व शिक्षणाचा अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि व्याप्ती
- १.२. पालकत्व शिक्षणाची ध्येये, मूल्ये, उद्दिष्ट्ये, ध्येये परिभाषित करणे
- १.३. पालकत्व शिक्षणाचे सैध्दांतिक उपागम - ड्रेकर्स, स्किनर, गिनॉट, गॉर्डन
- १.४. पालकत्व शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व
- २) शाळेत पालक सहभागाची भूमिका ६२
- २.१. वैयक्तिक पालकत्व शिक्षण
- २.२. पालकत्वात पालक आणि इतरांची भूमिका
- २.३. पालकत्वावर समवयस्क, शाळा आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा परिणाम
- २.४. भारतातील शिक्षक पालक संघटना, उद्दिष्ट्ये व कार्ये
- ३) पालक भूमिका आणि जबाबदाऱ्या/कर्तव्य १०४
- ३.१. एकविसाव्या शतकातील पालकांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या
- ३.२. भारतातील संयुक्त आणि विभक्त कुटुंबातील पालक बालक आंतरक्रिया
- ३.३. पालकत्व शैली
- ३.४. अपवादात्मक बालकांसाठी पालक शिक्षण
- ४) पालक शिक्षणातील नवप्रवाह..... १५६
- ४.१. बालक विकासात पालकांचा सहभाग
- ४.२. पालकत्व शिक्षणासाठी कार्यनीती
- ४.३. भारतातील पालकत्व शिक्षण
- ४.४. बालक विकासावर पालकांच्या आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक दर्जाचा होणारा परिणाम
- संदर्भ ग्रंथसूची २२८

TEACHING
METHODOLOGY



अध्यापन पद्धती

○ डॉ. शैलजा भंगाले ○
प्रा.कुंदा बाविस्कर, डॉ. पिंगला धांडे

19561

अध्यापन पद्धती

Teaching Methodologies



प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील

कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : जानेवारी २०१७ ISBN : ९७८-९३-८२५२८-१६-६

अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ १७५

© सुरक्षित



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित
अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी
घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

अनुक्रमणिका

प्रकरण १ ले ७

भाषा अध्यापन

१.१ भाषा अध्यापनाचे स्वरूप, अंगे आणि उद्दिष्टे

१.१.१. भाषा अध्यापनाचे स्वरूप

१.१.२ भाषा अध्यापनाची अंगे

१.१.३. भाषा अध्यापनाची उद्दिष्टे

१.२ भाषा अध्यापनाच्या पद्धती आणि तंत्रे

१.२.१. संरचनात्मक पद्धती

१.२.२. संप्रेषणात्मक

१.२.४. ध्वनीशास्त्र

१.२.५. बहुसंवेदनात्मक

१.२.६ भाषांतर

१.२.७. प्रत्यक्ष

१.२.८. व्याकरण

१.३ भाषा अध्यापनाचे कृती कार्यक्रम

१.३.१. भाषेचे खेळ

१.३.२. पुनरावृत्ती अभ्यास

१.३.३. स्पर्धा

१.३.४. ग्रंथालय -

१.३.५. संगीत -

१.३.६. भूमिकाभिनय

प्रकरण २ रे ७८

सामाजिक शास्त्रांचे अध्यापन

२.१. सामाजिक शास्त्राची संकल्पना, व्याख्या, स्वरूप, व्याप्ती

२.१.१. सामाजिक शास्त्राची संकल्पना व व्याखा :

२.१.२. सामाजिक शास्त्राचे स्वरूप -

२.१.३. व्याप्ती -

२.२ सामाजिक शास्त्रे अध्यापनाची उद्दिष्टे

२.३. सामाजिक शास्त्रे अध्यापनाच्या पद्धती व तंत्रे - व्याख्यान, कथाकथन,

आधार, चर्चा, नाट्यीकरण

- २.४ सामाजिक शास्त्रांच्या अध्यापनासाठी आशय, साधने, अभ्यासक्रम, मूल्यमापन प्रक्रियेत विशेष गरजा असलेल्या बालकांसाठी सुधारणेची गरज व स्वरूप
- २.४.१. अध्यापनाचा आशय
- २.४.२. अध्यापनाची साधने
- २.४.३. अभ्यासक्रम
- २.४.४. मूल्यमापन

प्रकरण ३ रे १३२

शास्त्राचे अध्यापन

- ३.१ शास्त्राचा अर्थ, संकल्पना व स्वरूप
- ३.२ शास्त्राची व्याप्ती व महत्त्व
- ३.३. शास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे / कार्यात्मक उद्दिष्टे
- ३.४ शालेय अभ्यासक्रमात शास्त्राचे स्थान
- ३.५ शास्त्र अध्यापनातील सुविधा व उपकरणे यांचे संघटन

प्रकरण ४ थे १६४

गणिताचे अध्यापन

- ४.१. गणिताची संकल्पना, व्याख्या व स्वरूप
- ४.२. गणिताची व्याप्ती आणि महत्त्व
- ४.३. गणित अध्यापनाची उद्दिष्टे
- ४.४. शालेय अभ्यासक्रमात गणिताचे स्थान
- ४.५. गणित अध्यापनाच्या सुविधा व साधनांचे संघटन

संदर्भग्रंथ सूची १०९

GENDER, SCHOOL
AND SOCIETY



लिंगभाव,
विद्यालय
आणि समाज

—० डॉ.शैलजा भंगाळे, डॉ.रंजना सोनवणे ०—

लिंगभाव, विद्यालय आणि समाज
Gender, School and Society

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील
कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.
दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००
ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com
प्रथम आवृत्ती : जानेवारी, २०१७ ISBN : ९७८-९३-८२५२८-२१-०
अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ १८५
© सुरक्षित



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित
अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी
घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

प्रकरण १	०५
लिंगभाव समस्या - मुख्य संकल्पना	
१.१ लिंगभाव, लिंगजाती, लैंगिकता, पितृसत्ताक, मातृसत्ताक आणि स्त्रीवाद	
१.२ लिंगपक्षपात, लिंग साचेबद्धपणा आणि सबलीकरण	
१.३ सहभागिता आणि समानता - जाती, वर्ग, धर्म, वंश, अपंगत्व, प्रदेश	
१.४ ऐतिहासिक सिंहावलोकन - भारतातील सामाजिक सुधारणा चळवळीतील काही महत्वाचे टप्पे	
प्रकरण २	७६
लिंगभाव, अधिकार आणि शिक्षण	
२.१ लिंगभाव आणि शिक्षणासंबंधी उपपत्ती	
- सामाजिकरण उपपत्ती	
- लिंगभाव भेद	
- रचनात्मक उपपत्ती	
- विसंरचनात्मक उपपत्ती/विखंडनात्मक उपपत्ती	
२.२ लिंग ओळख आणि सामाजिकरण - कुटुंब, शाळा आणि अन्य औपचारिक व सहज संस्था.	
२.३ मुलींचे शालेय शिक्षण - असमानता आणि अडथळे (पायाभूत भौतिक सुविधा, अवरोधन आणि वगळणूक)	
प्रकरण ३	११५
अभ्यासक्रमातील लिंगभाव समस्या	
३.१ लिंगभाव, संस्कृती आणि संस्था : वर्ग, जाती, धर्म आणि प्रदेश यांचे परस्परच्छेदन	
३.२ स्वातंत्र्यानंतर अभ्यासक्रम आराखड्यातील लिंगभाव संरचनेचे विश्लेषण	
३.३ लिंगभाव आणि सुप्त अभ्यासक्रम	
३.४ पाठ्यपुस्तके आणि अन्य विद्याशाखा, वर्गखोलीतील प्रक्रिया आणि अध्यापन संदर्भात लिंगभाव	
३.५ शिक्षक : परिवर्तनाचा प्रतिनिधी	
३.६ जीवन कौशल्ये आणि लैंगिकता	

लिंगभाव, लैंगिकता, लैंगिक छळ आणि पिळवणूक

- ४.१ पुनरुत्पादक हक्क आणि लैंगिक हक्क यातील संबंध व फरक
- ४.२ लैंगिकतेचा विकास, बालकाच्या जीवनातील समाविष्ट होणारे लिंगभाव, शरीर प्रतिमा, आदर्श भूमिका यावरील मुख्य प्रभाव.
- ४.३ संघर्षाची निर्माण स्थले - सामाजिक आणि भावनिक
- ४.४ कुटुंबातील लैंगिक छळाची कारणे, शेजारी आणि अन्य प्रासंगिक व औपचारिक संस्था
- ४.५ चिरस्थायी संघर्षाची अभिकरणे - कुटुंब, शाळा, कामाचे ठिकाण, मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यमे
- ४.६ लैंगिक छळ निवारण करणाऱ्या संस्था

• संदर्भ ग्रंथसूची २३६

CRITICAL
UNDERSTANDING OF ICT



माहिती संप्रेषण
तंत्रज्ञानाचे
चिकित्सक आकलन

681.7

BI1A

19538

डॉ. शैलजा भंगाळे, डॉ. जयश्री नेमाडे

— ० डॉ. पिंगला धांडे ० —

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे चिकित्सक आकलन
Critical Understanding of ICT

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील
कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.
दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००
ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com
प्रथम आवृत्ती : जानेवारी २०१७ ISBN : ९७८-९३-८२५२८-१७-३
अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ ११०
© सुरक्षित



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित
अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी
घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

अनुक्रमणिका

प्रकरण १ ले	०५
माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची ओळख	
१.१ ICT चे अर्थ आणि स्वरूप १.२ शिक्षणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे महत्व	
१.३ अध्ययन अध्यापनात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग	
प्रकरण २ रे	४९
माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान : एक साधन	
२.१ शालेय प्रशासनासाठी माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान २.२ शैक्षणिक मूल्यमापनासाठी	
ICT २.३ परिणामकारक / प्रभावी संप्रेषणासाठी ICT	
प्रकरण ३ रे	६४
अध्यापनात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर	
३.१ ICT ची भाषांच्या अध्यापनातील सक्षमता ३.२ ICT ची सामाजिक शाखांच्या	
अध्यापनातील सक्षमता ३.३ ICT ची विज्ञान आणि गणिताच्या अध्यापनातील	
सक्षमता	
प्रकरण ४ थे	७७
अध्ययनात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर	
४.१ प्रास्ताविक ४.२ माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान आणि सहयोगी अध्ययन ४.३	
माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान आणि सहअध्ययन ४.४ माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान आणि	
समवयस्क गटाचे अध्ययन	
प्रकरण ५ वे	९८
ज्ञानाधिष्ठित समाजाच्या घडणीसाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान	
५.१ प्रस्तावना ५.२ ज्ञानाधिष्ठित समाज ५.३ माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान, शिक्षण आणि	
विकास यांच्यासाठी ज्ञानाधिष्ठित समाज ५.३ आय.सी.टी. वातावरणात शिक्षकाची	
भूमिका ५.४ ICT चा नैतिक वापर ५.५ माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यातील	
धोके ५.६ कॉपीराईट (स्वामित्व हक्क - Copyright) ५.७ कॉपीराईट आणि	
सॉफ्टवेअर ५.८ सायबर लॉ ची ओळख	
प्रकरण ६ वे	१०८
महाराष्ट्राचे माहिती तंत्रज्ञान धोरण-२०१५	
संदर्भ ग्रंथ सूची	१३५

INCLUSIVE
EDUCATION
(FOR SPECIAL NEED CHILDREN)



समावेशक शिक्षण

विशेष गरजा असलेल्या बालकांसाठी

—○ डॉ.शैलजा भंगाळे, डॉ.जयश्री नेमाडे ○—
प्रा.डॉ.पिंगला धांडे

समावेशक शिक्षण

Inclusive Education

© सुरक्षित

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील

कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com

पुनर्मुद्रण: मार्च, २०२० ISBN : ९७८-९३-८२५२८-४२-५

अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ १९५



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

अनुक्रमणिका

प्रकरण १..... ०७

समावेशक शिक्षणाची ओळख

- १.१. समावेशक शिक्षणाची संकल्पना आणि वैशिष्टे
- १.२. समावेशक शिक्षणाची उद्दिष्टे व व्याप्ती
- १.३. व्यक्ती आणि समाजासाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे
- १.४. विशेष शिक्षण, एकात्म शिक्षण आणि समावेशक शिक्षणातील फरक
- १.५. समावेशक शिक्षणासंदर्भात शिक्षण आयोग व समित्यांच्या शिफारशी
- १.६. समावेशक शिक्षणासाठी राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय प्रारंभ

प्रकरण २..... ३४

समावेशक शिक्षणासाठी शिक्षक सज्जता

- २.१. समावेशक वातावरणात माध्यमिक शिक्षणासाठी शिक्षक आणि शिक्षक प्रशिक्षकांची आवश्यक कौशल्ये आणि क्षमता
- २.२. समावेशक शिक्षणातील शिक्षकाची भूमिका, जबाबदाऱ्या आणि व्यावसायिक नीतितत्त्वे
- २.३. शिक्षक सज्जता आणि अध्यापनाचे मार्गांसाठी राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा २००५ आणि राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा (शिक्षक शिक्षण) २००९
- २.४. बोधात्मक आणि बोधात्मक व्यतिरिक्त इतर निष्पत्तीचे मूल्यमापनासाठी मूलभूत तंत्रे व साधने
- २.५. विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संस्थांची समावेशक शिक्षणाच्या विकासात भूमिका
- २.६. समावेशक शिक्षणातील संशोधनाचे नवीन प्रवाह
- २.७. समावेशकता आणि संशोधनासाठी आधारभूत सेवा

प्रकरण ३..... ७२

विविध गरजा असणारी बालके आणि संसाधनाचे उपयोग

- ३.१. श्रवणदोष, दृष्टिदोष आणि शारीरिक अपंगत्व, सामाजिक आणि भावनिक समस्या, शैक्षणिक मागासलेले, गतिमंद, आरोग्य विषयक समस्या असणारी बालके - व्याख्या आणि वैशिष्ट्ये

- ३.२. समावेशक शाळेतील शिक्षकाची भूमिका आणि शैक्षणिक कौशल्ये विकासात शिक्षकासाठी साधने / स्रोत
- ३.३ विविध गरजा असलेल्या अध्ययनार्थींसाठी तंत्रज्ञानाची भूमिका
- ३.४. सेवा दृष्टीकोनाचे प्रकार, कार्यनीती, व्यक्तिगत सहभाग आणि त्यांच्या भूमिका कार्य आणि जबाबदाऱ्या
- ३.५. विविध विशेष गरजा असलेल्या बालकांसाठी आवश्यक साधन स्रोतांचा परिचय

प्रकरण ४..... १४५

भारतातील सामाजिक मागासलेली बालके :- दर्जा आणि तरतूदी

- ४.१. सामाजिकदृष्ट्या मागासलेली बालके - अर्थ
- ४.२. भारतातील सामाजिकदृष्ट्या मागासवर्गीय, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेले अल्पसंख्याक आणि झोपडपट्टीतील बालके
- ४.३. भारताच्या राज्यघटनेने सामाजिक समता आणि सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या विभागाच्या शिक्षणासाठी केलेल्या तरतूदी
- ४.४. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६, POA १९९२, राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा २००५
- ४.५. सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या बालकांची संपादनूक

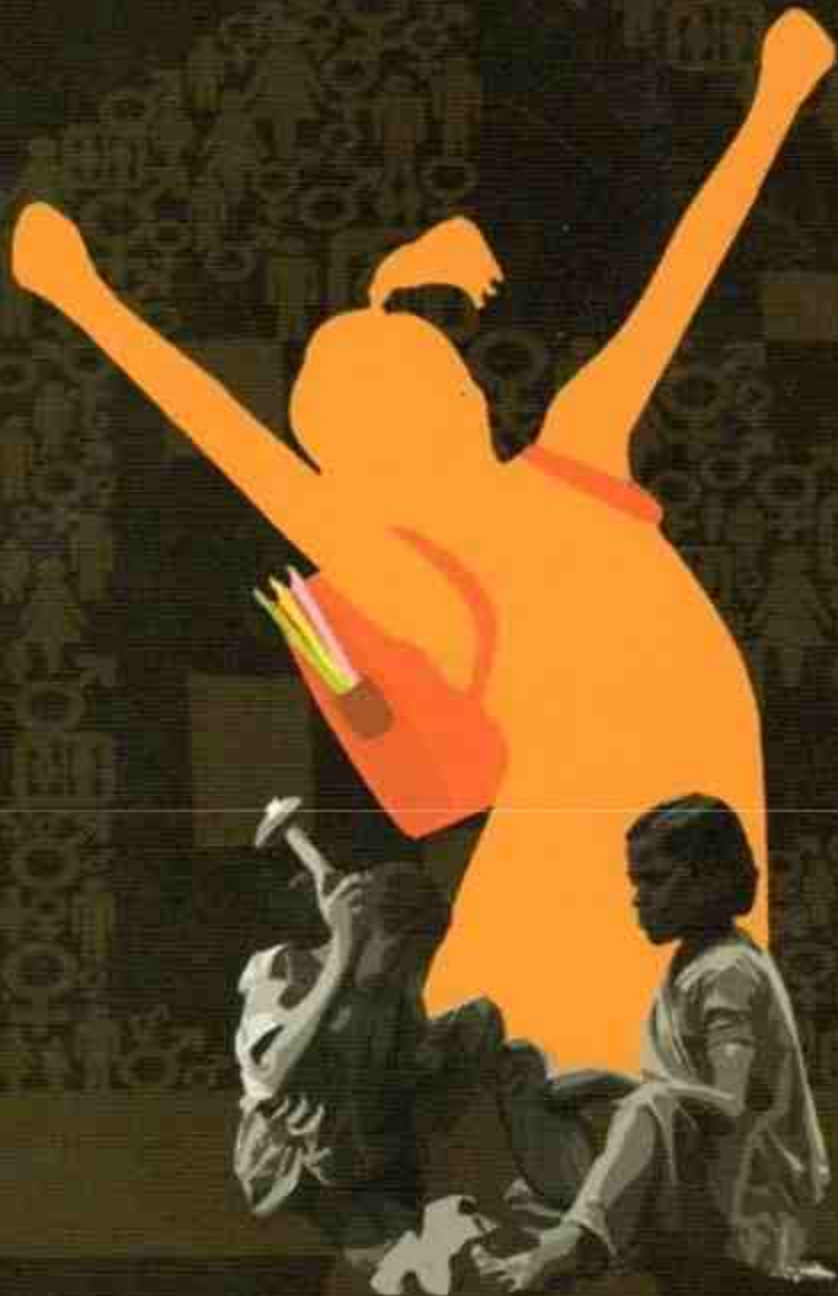
• संदर्भ ग्रंथसूची १८०



लिंगभाव, शाळा आणि समाज

Gender, School and Society

डॉ.शैलजा भंगाले • प्रा.डॉ.रंजना सोनवणे





लिंगभाव, शाळा आणि समाज
Gender, School and Society

प्रकाशक व मुद्रक । श्री. रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नुतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव ४२५००१.

☎ (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

वेबसाईट । www.prashantpublications.com

ई-मेल । prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती । १ मे २०१६ (महाराष्ट्र दिन)

आयएसबीएन । 978-93-80638-26-3

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी । प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.

मूल्य । ₹१४०/-

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

अनुक्रमणिका

१. लिंगभाव, लिंगभूमिका आणि विकास

७

- १.१ लिंगभावाची व्याख्या, लिंगभाव आणि लिंगजाती यातील फरक
- १.२ लिंगभाव, लैंगिकता आणि विकासाची संकल्पना
- १.३ लिंगभावाची सामाजिक संरचना, लिंगभूमिका, लिंगभूमिका प्रकार
- १.४. लिंगभावासंबंधी अभिवृत्ती

२. लिंगभाव, शिक्षण आणि शाळा

२७

- २.१ शालेय पटनोंदणीतील विभेदन/तफावत, गळती, कौटुंबिक जबाबदाऱ्या, मुलींच्या शिक्षणाबद्दलचा समाजाचा दृष्टिकोन, स्त्री शिक्षणाशी संबंधित मूल्य
- २.२ शाळेत लिंगभावासंबंधी प्रश्न - बालक दुरुपयोग (लैंगिक शोषण) आणि शाळा, कुटुंब व अन्य ठिकाणी सुरक्षितता
- २.३. लैंगिक असमानतेत शाळा, समवयस्क, शिक्षक, अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तकांची तयार शैलीय भूमिका होता. आताचा त्या घेतला जातो.

६५

• अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशननु परिदृश्य

लिंगभाव म्हणजे व्यक्तीच्या जैविक लिंग जातीनुसार संबंधित समस्या सांस्कृतिक वातावरणातील अभिवृत्ती, भावना आणि सांस्कृतिक अपेक्षप्रती असणारे वर्तन हे लिंगभावाचे नमुन्याशी संबंधित असते. जे वर्तन सांस्कृतिक अपेक्षेप्रमाणे आणि विसंगत असते ते लिंगभाव अनुसरितेशी जुळत नाही. Gender refers to the attitudes feelings and behaviors that a given culture associates with a persons biological sex behavior that is compatible with cultural expectations is referred to as gender-narmative, behaviors that are viewed as incompatible with these expectance constitute gender non- conformity.

- ४.१ भारतातील लिंगभाव दृष्टिक्षेप आणि त्याचे शिक्षणासाठी उपयोजन
- ४.२. शाळा एक संस्था : सामाजिकरणाच्या कुटुंब, छंदमंडळे, समुदाय आणि उपक्रमकेंद्रांपेक्षा शाळेचे वेगळेपण.
- ४.३. ज्ञान, अभिवृत्ती आणि कौशल्यविकासासाठी शाळेची भूमिका

५. सामाजिक व्यवस्था आणि लिंगभाव भेद

- ५.१. भारतीय समाजातील प्रवाह-आर्थिक विषमता, पंथ आणि जातीयतेच्या संदर्भात
- ५.२ ग्रामीण आणि शहरी भागातील लिंग पक्षपाताची क्षेत्रे: त्यांचे नकारात्मक परिणाम दूर करण्यासाठी उपाय.

६. शाळा आणि लिंगभाव पक्षपात

- ६.१. सहशिक्षण शाळा
- ६.२. लिंगभेदभाव असलेल्या भागासाठी सहज परिणाम करणारे अभ्यासक्रम व अध्यापन

७. लिंगभावाधारीत असमानता कमी करण्यासाठी योजना व उपाय १५२

- ७.१ भारतीय समाजातील बालिका, मोफत शिक्षण प्रणालीत भेदभाव, मुलींच्या शिक्षणासाठी उत्तेजन.
- ७.२ मुलींच्या शिक्षणासाठी शिक्षण आयोगांचे शिफारशी, त्यातील अंमलबजावणी झालेल्या शिफारशी.

• संदर्भ ग्रंथसूची

UNDERSTANDING THE SELF



स्व-आकलन

— ० डॉ.शैलजा भंगाले ० —

370-15
BHA
5495

स्व - आकलन
Understanding the Self

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील

कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : एप्रिल २०१७ ISBN : ९७८-९३-८२५२८-६७-८

मुखपृष्ठ : स्वप्नील फलटणकर अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹११०

© लेखकाधीन



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित
अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी
घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

अनुक्रमणिका

प्रकरण १	७
आंतरिक स्व	
१.१. 'स्व'ची संकल्पना आणि स्व विकासाचे स्वरूप	
१.२. स्व आकलनाच्या प्रक्रियेत परिणामकारक संप्रेषण कौशल्यांचा उपयोग	
१.३. शिक्षकाची व्यावसायिक ओळख	
प्रकरण २	३६
स्व आणि व्यक्तिमत्त्वाचा विकास	
२.१. संपूर्ण आणि एकात्म स्व आणि व्यक्तिमत्त्वाचा विकास	
२.२. स्व वर परिणाम करणारे घटक - राजकीय, ऐतिहासिक आणि सामाजिक	
२.३. स्व-विकासाचे मार्ग - योगा, काव्य, चित्रपट, विनोद, सौंदर्यात्मक सादरीकरण	
प्रकरण ३	८६
कृतिकार्यक्रम	
३.१. स्व-आकलनासाठी शालेय कार्यक्रम	
३.२. स्व-आकलनासाठी समवयस्क कार्यक्रम	
३.३. स्व-आकलनासाठी कुटुंबातील उपक्रम	
प्रकरण ४	९९
स्व-विश्लेषण	
४.१. स्व-आकलनासाठी SWOC विश्लेषण	
४.२. स्व-जाणीव	
४.३. स्व-आकलनावर विश्वास आणि पूर्वग्रहांचा परिणाम	
संदर्भग्रंथ सूची	१२५

EDUCATION FOR PEACE



शांततेसाठी शिक्षण

— ० डॉ.शैलजा भंगाळे ० —

370
BHA

5496

शांततेसाठी शिक्षण

Education for Peace

प्रकाशक व मुद्रक : रंगराव पाटील

कार्यालय : प्रशांत पब्लिकेशन्स, ३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,

नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.

दूरध्वनी : (०२५७) २२३५५२०, २२३२८००

ईमेल : prashantpublication.jal@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : मार्च २०१७ ISBN : ९७८-९३-८२५२८-६५-४

अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स मूल्य : ₹ १८५

© सुरक्षित



या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक आणि प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

www.prashantpublications.com

अनुक्रमणिका

- १) शांतता एक गतिशील सामाजिक वास्तविकता.....०५
- १.१ शांतता शिक्षणाची संकल्पना व स्वरूप
 - १.२ शांतता शिक्षणाची गरज व महत्व
 - १.३ शांतता शिक्षणाचे दृष्टिकोन
 - १.४ शांतता शिक्षणासाठी आव्हाने
- २) शांतता शिक्षणाचा विकास४६
- २.१ संघर्षाचे आकलन
 - २.२ महत्वाच्या वैयक्तिक-सामाजिक प्रक्रिया आणि मध्यस्थी
 - २.३ संघर्षाचे रूपांतर/परिवर्तन
- ३) चिकित्सक स्व चिंतनातून स्व सक्षमीकरण१०
- ३.१ स्व चे पर्याप्त आकलन
 - ३.२ शांतता शिक्षणातील लक्ष विचलित करणाऱ्या बाबी - नकारात्मक अनुभव, तणाव निर्मिती, क्रोध, आक्रमकता
 - ३.३ शांतता शिक्षणासाठी पद्धती - योगा, ध्यानधारणा, ताणतणावाचे व्यवस्थापन, सकारात्मक शारीरिक आरोग्य, अभिवृत्ती
- ४) शांतता निर्मितीसाठी शिक्षण अभिमुखता १३१
- ४.१ वर्गखोलीत व बाहेर स्वास्थकारी शिक्षण कार्यप्रणाली
 - ४.२ शाळेतील प्रतिके, कृती कार्यक्रम आणि इतर रचना
 - ४.३ विविध संस्कृती यांचा अनुभव, विवाद, आव्हाने, शेजारी किंवा देशातील व जगातील संघर्ष
- ५) शांततेसंबंधीचे तत्त्वज्ञान..... १५८
- ५.१ महात्मा गांधी
 - ५.२ जे. कृष्णमूर्ती
 - ५.३ अरविंद घोष
 - ५.४ स्वामी विवेकानंद
 - ५.५ आचार्य विनोबा भावे
 - ५.६ रवींद्रनाथ टागोर
 - ५.७ दलाईलामा
 - ५.८ साधु वासवाणी
 - ५.९ मदर टेरेसा
- संदर्भ ग्रंथ २१९

Action Research

कृती संशोधन



डॉ. शैलेजा भंगाळे



कृती संशोधन
Action research

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

जानेवारी 2018
978-93-89501-04-9
₹ 225/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

...अनुक्रमणिका...

- १) **मुलभूत संशोधन, उपयोजित संशोधन आणि कृती संशोधन..... ०७**
१.१ संशोधनाचा अर्थ, १.२ शैक्षणिक संशोधन, १.३ मुलभूत संशोधन,
१.४ उपयोजित संशोधन, १.५ कृती संशोधनाची अर्थ आणि व्याख्या,
१.६ कृती संशोधनाचे प्रकार, १.७ कृती संशोधनाची वैशिष्ट्ये, १.८
कृती संशोधनाची आवश्यकता, १.९ कृती संशोधनाचे महत्व, १.१० कृती
संशोधनाच्या मर्यादा, १.११ मुलभूत संशोधन आणि कृती संशोधन यातील
फरक, १.१२ कृती संशोधनाचा इतिहास
- २) **वर्गखोली आणि शाळाधिष्ठित कार्यक्रमात सुधारणा होण्यासाठी
कृती संशोधन ५२**
२.१ कृती संशोधन आणि शिक्षक, २.२ शाळाधिष्ठित कार्यक्रमात सुधारणा
होण्यासाठी कृती संशोधन, २.३ शाळाधिष्ठित कार्यक्रमात सुधारणा होण्यासाठी
कृती संशोधन, २.४ कृती संशोधनाची क्षेत्रे
- ३) **कृती संशोधनाची प्रक्रिया ६४**
३.१ कृती संशोधन प्रक्रियेतील पायऱ्या, ३.२ एन.सी.ई.आर.टी द्वारा विकसित
प्रारूप ३.३ कृती संशोधनाचे टप्पे, समस्या ओळख व निश्चिती, समस्येच्या
मूळ कारणांची यादी बनवणे, कृती परिकल्पनांची मांडणी, कृती कार्यक्रम, कृती
कार्यक्रमाचे मूल्यमापन.
- ४) **कृती संशोधनासाठी शाळाधिष्ठित प्रकल्प विकास ७८**
४.१ कृती संशोधन आराखडा, ४.२ प्रकल्पाचा आराखडा व त्याची
अंमलबजावणी- गृहपाठासंबंधी समस्या, इंग्रजी अध्यापनातील समस्या, पाठात
दिग्दर्शन तंत्राचा अभाव.
- ५) **संशोधनाच्या पद्धती ८७**
५.१ ऐतिहासिक संशोधन पद्धती, ५.२ प्रायोगिक संशोधन, ५.३ वर्णनात्मक/
सर्वेक्षण संशोधन पद्धती, ५.४ कारणात्मक-तुलनात्मक संशोधन, ५.५
सहसंबंधात्मक संशोधन, ५.६ तिर्यक संस्कृती आणि तुलनात्मक अध्ययन
पद्धती, ५.७ व्यष्टी अभ्यास/नमुना अभ्यास पद्धती
- ६) **जनसंख्या व नमुना निवड १०५**
६.१ जनसंख्या, ६.२ नमुना निवड

७) संशोधनाची साधने	११३
७.१ संशोधनाची साधने, ७.२ पदनिश्चयन श्रेणी, ७.३ निरीक्षण, ७.४ मुलाखत, ७.५ प्रश्नावली, ७.६ अनुसूची, ७.७ शोधिका, ७.८ चाचण्या	
८) माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचनासाठी सांख्यिकी.....	१४३
८.१ संख्याशास्त्राचा अर्थ, महत्त्व, ८.२ माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिवेदन, ८.३ केंद्रीय प्रवृत्तीची परिमाणे, ८.४ विचलनशीलतेची परिमाणे, ८.५ सहसंबंध ८.६ प्रमाणित गुण, ८.७ t मूल्य, ८.८ काय स्वेअर, ८.९ संगणकाचा वापर	
९) संशोधन अहवाल लेखन.....	१८०
९.१ संशोधन अहवाल म्हणजे काय?, ९.२ अहवाल लेखनाची रुपरेषा	
संदर्भ ग्रंथसूची	१८८

Internship



छात्रसेवाकाल

बी.एड. द्वितीय वर्ष
(EPC 6)



■ संपादक ■
प्रा. डॉ. शैलजा भंगाळे



छात्रसेवाकाल
Internship

© सुरक्षित

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल


0257-2235520, 2232800
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

नोव्हेंबर, 2021, पुनर्मुद्रण 2023
978-93-92425-31-8
₹ 225/-

■ अक्षरजुळवणी

प्रशांत पब्लिकेशन्स

 Prashant Publications app for e-Books

e-Books are available online at

www.prashantpublications.com / kopykitab.com

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनर्प्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वसवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

विभाग १..... ६ ते ५६

छात्र सेवाकालाचा परिचय

Introduction to Internship

१. छात्रसेवाकालाचा अर्थ आणि संकल्पना	७
२. छात्रसेवाकालाची वैशिष्ट्ये	१७
३. छात्रसेवाकालाचे नियोजन आणि अंमलबजावणी	२४
४. शाळेची ओळख	३३
५. छात्रसेवाकाल : अहवाल लेखन	४३

विभाग २..... ५७ ते ११७

शाळेचे कार्य

Functions of School

६. शालेय संरचनेचे स्वरूप	५८
७. शाळेतील अभ्यासक्रम आणि अभ्यासपूरक उपक्रम	७४
८. शाळा आणि समुदाय : स्वरूप आणि व्याप्ती	८९
९. मुख्याध्यापकाची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या	१०१

विभाग ३..... ११८ ते १६४

सुविधा पुरवणारा

Teacher as a Facilitator

१०. शिक्षकाची भूमिका : सुविधा पुरवणारा	११९
११. अध्यापन : एक व्यवसाय	१२७
१२. शिक्षकाची बदलती भूमिका	१५१
१३. शिक्षक-विद्यार्थी संबंध	१५९

विभाग ४..... १६५ ते २०३

शैक्षणिक संशोधन

Educational Research

१४. शैक्षणिक संशोधनाचा अर्थ : स्वरूप आणि व्याप्ती	१६६
१५. कृतिसंशोधन अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती	१७७
१६. शिक्षकाच्या व्यावसायिक विकासासाठी संशोधनाची गरज आणि महत्त्व	१८८
१७. कृती संशोधनाचा आराखडा लेखन	१९२

संदर्भ ग्रंथसूची २०४

लेखकांचा सहभाग

विभाग १ : छात्र सेवाकालाचा परिचय

१. छात्रसेवाकालाचा अर्थ आणि संकल्पना	प्रा.डॉ. शैलजा भंगाळे
२. छात्रसेवाकालाची वैशिष्ट्ये	डॉ. संगीता महाजन
३. छात्रसेवाकालाचे नियोजन आणि अंमलबजावणी	डॉ. संगीता महाजन
४. शाळेची ओळख	डॉ. स्वाती चव्हाण
५. छात्रसेवाकाल : अहवाल लेखन	प्रा. कुंदा चाविस्कर

विभाग २ : शाळेचे कार्य

६. शालेय संरचनेचे स्वरूप	डॉ. सुनिता नेमाडे
७. शाळेतील अभ्यासक्रम आणि अभ्यासपूरक उपक्रम	डॉ. सुनिता नेमाडे
८. शाळा आणि समुदाय : स्वरूप आणि व्याप्ती	डॉ. सुनिता नेमाडे
९. मुख्याध्यापकाची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या	डॉ. सुनिता नेमाडे

विभाग ३ : सुविधा पुरवणारा

१०. शिक्षकाची भूमिका : सुविधा पुरवणारा	डॉ. अनिता वानखेडे
११. अध्यापन : एक व्यवसाय	डॉ. प्रतिभा पाटील
१२. शिक्षकाची बदलती भूमिका	डॉ. स्वाती चव्हाण
१३. शिक्षक-विद्यार्थी संबंध	डॉ. लता मोरे

विभाग ४ : शैक्षणिक संशोधन

१४. शैक्षणिक संशोधनाचा अर्थ : स्वरूप आणि व्याप्ती	डॉ. रंजना सोनवणे
१५. कृतिसंशोधन अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती	डॉ. रंजना सोनवणे
१६. शिक्षकाच्या व्यावसायिक विकासासाठी संशोधनाची गरज आणि महत्त्व	डॉ. रंजना सोनवणे
१७. कृती संशोधनाचा आराखडा लेखन	डॉ. रंजना सोनवणे

प्रा.डॉ. शैलजा भंगाले

छात्रसेवाकालाचा अर्थ व संकल्पना :

नोकरीसाठी आवश्यक असलेले व्यवसाय प्रशिक्षण देण्यावर भर देणारी तात्पुरती व्यवस्था म्हणजे छात्रसेवाकाल होय. (An Internship is a temporary position with an emphasis on on-the-job training rather than merely employment.)

बिझिनेस डिक्शनरी :

व्यवसायासाठी आवश्यक पात्रता येण्यासाठीचा पर्यवेक्षित/निरीक्षित प्रशिक्षण काल म्हणजे छात्रसेवाकाल यात विशिष्ट शैक्षणिक श्रेयांक अथवा वर्गखोलीचा कालखंड निर्धारित असतो. (Period of supervised training required for qualifying for a profession. It follows a specified number of academic credits or classroom years)

To intern म्हणजे एखाद्या गोष्टीच्या आत शिरणे. छात्रसेवाकाल म्हणजे कार्य करण्याच्या ठिकाणी तात्पुरता केलेला प्रवेश. साधारणपणे नोकरी सुरु करण्यापूर्वीच विद्यार्थ्यांनी त्या क्षेत्रामध्ये आवश्यक व अनुभव प्राप्त करण्यासाठी घेतलेले प्रशिक्षण. (To intern means to pass inside something & when you have an internship its like you have temporarily gotten permission to be inside a workplace.)

- » आंतरवासितामध्ये शैक्षणिक विद्याशाखांच्या विस्तृत श्रेणीत व्यावसायिक काम व पर्यवेक्षण यांचा समावेश असतो. प्रशिक्षणार्थी एखाद्या संस्थेत अंशकालीन कार्यरत राहून त्याच्या कार्यस्थळी असलेल्या योगदानासाठी

डॉ. स्वाती चव्हाण

शाळा म्हणजे काय ?

"A school is and ought to be a reflection of the life of the community. The public school in India must, therefore, be brought nearer to the pattern of Indian life." - Humayun Kabir

शाळा आणि समाजाचे जवळचे नाते असून ते एकमेकांवर अवलंबून आहे. शाळा ही एक औपचारिक शिक्षण संस्था असून काही विशिष्ट उद्दिष्टे डोळ्यासमोर ठेवून मानवाने शाळेची निर्मिती समाजाच्या सर्वांगीण विकासासाठी केली आहे.

व्याख्या :

१. सर पर्सीनन : "समाजातील वातावरण हे मानवनिर्मित असले तरी ते स्वाभाविकपणे विकसित होते. उलट शालेय वातावरण हेतुपुरस्कर व कृत्रिमरित्या निर्माण करता आल्याने ते मुलांच्या सर्वांगीण विकासाला योग्य असावे. समाजातील उत्कृष्ट जीवनदायी, सृजनशील भागाचेच त्यात प्रतिबिंब पडावे, हे अपेक्षित आहे." (A school must not be thought of as a place where certain knowledge is learnt, but as a place where the young are disciplined into certain forms of activities namely those which are of the greatest & most permanent significance in the wider world. - Sir Percy Nunn)
२. जॉन ड्युई : "शाळा म्हणजे अशी जागा की, जेथे व्यापक जीवनाच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाच्या वैशिष्ट्यपूर्ण आणि लक्षणीय कृतीचे वळण

डॉ. सुनिता नेमाडे

प्राचीन काळापासून आजच्या माहिती तंत्रविज्ञानाच्या युगापर्यंत वेगवेगळी स्थित्यंतरे घडून आली. त्यात सजीव-निर्जीव सर्व घटकांमध्ये सातत्याने बदल घडून गेलेला दिसून येतो. प्राचीन काळातील जीवनशैली ते आज रोजीच्या जीवनशैलीचा विचार करता मानवाने आपल्या वैज्ञानिक प्रगतीच्या आधारे सर्व सुखसोयीयुक्त असे वातावरण आपल्या सभोवती तयार केलेले आहे. प्राचीन काळी शिक्षणासाठी गुरुकुल पद्धती होती. त्याकाळात गुरुगृही राहून विद्यार्थी विद्यार्जन करायचे त्यांची पर्णकुटी ही वस्तीपासून लांब, शांत व निसर्गाच्या सान्निध्यात असायची त्याच्या आजुबाजूचा परिसर म्हणजेच शालेय वास्तू असायची. निसर्गाच्या सान्निध्यात शांत व प्रसन्न वातावरणात शिक्षण प्रक्रिया (अध्ययन-अध्यापन) चालत असे. कालानुरूप शिक्षण प्रक्रियेत सुद्धा बदल घडून आले परंतु शालेय वास्तूचे स्थान मात्र पूर्वीइतकेच महत्त्वपूर्ण आजही आहे. त्यासोबतच अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेसाठीचे वातावरण आजही पूर्वीप्रमाणेच अपेक्षित आहे. फक्त निसर्ग सान्निध्याची जागा सिमेंट क्राँकीटच्या इमारतींनी घेतली आहे. परंतु वातावरण मात्र पूर्वीसारखेच अपेक्षित आहे.

शाळेची इमारत म्हणजे शाळा नव्हे तर तिचा समग्र (Whole) परिसर म्हणजे शाळा होय. यामध्ये शाळेचे दैनंदिन कामकाज व अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया जेथे घडून येते ती जागा म्हणजे शालेय इमारत होय. म्हणजेच शाळा ज्या इमारतीत भरते. ती शाळेची इमारत होय. ही इमारत बांधण्यापूर्वी व बांधतांना योग्य नियोजन

डॉ. सुनिता नेमाडे

प्रस्तावना :

बालकाचा सर्वांगीण विकास करणे हे शिक्षणाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. या सर्वांगीण विकासाचे प्रमुख माध्यम शाळा असून तिचे विविध विषयांच्या माध्यमातून (अभ्यासक्रमातून) हा विकास साधला जातो. परंतु फक्त शाळेतील इयत्तानिहाय पाठ्यक्रमातून किंवा विविध विषयांच्या अध्ययन-अध्यापनातून हा सर्वांगीण विकास साधता येत नाही. वर्गाध्यापन-अध्ययन यातून बालकाच्या विकासाच्या अंगांपैकी मानसिक, बौद्धिक अंगाचा विकास होतो. विकासाच्या इतर अंगांचा विकास हा प्रत्येकाचा भिन्न-भिन्न (एकमेव) असतो. त्याच्यासारखा विकास हा दुसऱ्याचा नसतो. त्यात भेद असतो. या विकासाच्या इतर अंगांचा विकास करण्याचे प्रमुख साधन (माध्यम) म्हणजे सहशालेय उपक्रम होते. त्यालाच अभ्यासपूरक उपक्रम म्हणतात. यात प्रत्येक बालकास त्याच्या क्षमतेनुसार, अभिरुचीनुसार, आवडीनुसार सहभाग घेता येतो. याद्वारे बालकाच्या शारीरिक, नैतिक, सामाजिक, आध्यात्मिक व भावनिक इत्यादी अंगांचा विकास होतो.

बालकाच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभ्यासक्रमासोबतच अभ्यासपूरक उपक्रमसुद्धा आवश्यक असतात. शाळेतून बालकास या दोन्ही संधी योग्य प्रमाणात उपलब्ध करून देणे शाळेचे कर्तव्य असते. ज्याद्वारे बालकाच्या विकासाच्या सर्व अंगांचा परिपूर्ण समग्र (एकसंघ) असा विकास घडून येईल.

यात प्रथम शाळेतील अभ्यासक्रम कार्यक्रमातून बालकाचा विविध विषयांच्या माध्यमातून स्तरनिहाय घडून येणारा (मानसिक आणि बौद्धिक) विकास पुढील मुद्द्यावरून स्पष्ट होतो.

डॉ. सुनिता नेमाडे

शाळा स्वरूप आणि व्याप्ती (School Nature and Scope) :

समाजाच्या अर्थात मानवाच्या गरजातून औपचारिक शिक्षण देण्याच्या प्रमुख उद्देशाने शाळा ह्या सामाजिक संस्थेची निर्मिती झालेली आहे. शाळेचे प्रमुख कार्य ज्ञानदान करणे होय. म्हणून सर्वसाधारणपणे शाळा म्हणजे ज्ञान देणारी संस्था असे म्हटले जाते. परंतु शाळेचे कार्य फक्त एवढेच मर्यादित नाही शाळेचे नेमके स्वरूप पुढील शिक्षण तज्ञांच्या व्याख्यावरून स्पष्ट होते.

- » **जॉन ड्युई** : 'मुलांचा सुयोग्य व अपेक्षित दिशेने विकास व्हावा या हेतूने विशिष्ट प्रकारचे गुणसमृद्ध जीवन व विशिष्ट पद्धतीच्या कृती व व्यवसाय यांचा लाभ करून देणारे खास असे वातावरण.'
- » **पर्सि नन** : "शाळेला मूलतः केवळ ज्ञानप्राप्तीचे स्थळ मानणे बरोबर नाही. शाळा म्हणजे अशी जागा की जेथे व्यापक जीवनाच्या दृष्टीने आत्यंतिक महत्त्वाच्या अशा वैशिष्ट्यपूर्ण व लक्षणीय कृतीचे वळण मुलांना लावले जाते."
- » **ब्राऊन** : "शाळेने आपली भूमिका समजून घेतली पाहिजे. ज्ञान देणे हे तिचे प्राथमिक कार्य नव्हे तर ज्ञान व समाजातील लोक यांच्या प्रती सुयोग्य अभिवृत्तींचा विकास करणारी संस्था होय."
- » **ओटावे** : "युवकांना विशेष प्रकारचे शिक्षण देण्यासाठी लावलेला सामाजिक शोध म्हणजे शाळा होय."

डॉ. सुनिता नेमाडे

मुख्याध्यापक हा शालेय प्रशासन आणि शालेय व्यवस्थापनाचा महत्त्वपूर्ण घटक आहे. सूर्यमालेत सूर्याचे जसे महत्त्वाचे स्थान आहे त्याचप्रमाणे शाळेत मुख्याध्यापकाचे स्थान महत्त्वाचे आहे. शालेय कारभार चालवण्याची जबाबदारी मुख्याध्यापकावर असते. शाळेचे नेतृत्व करावे लागते, ते करित असतांना नेतृत्व गुणांची नैसर्गिकता जशी हवी असते तशी अधिकार व स्वायत्तता यांची जोडही हवी असते. कारण मुख्याध्यापक शासन व संस्था तसेच पालक व विद्यार्थी यांच्यातील दुवा असतो. शालेय कार्यक्रमाचे नियोजन, त्यांची कार्यवाही, कामाची विभागणी व विविध कार्यक्रमांचा समन्वय साधून, शालेय कार्यात एकजिनसीपणा आणायचा असतो. शाळेची प्रगती परंपरा यांची जपणूक करावी लागते. शाळेच्या विकासाचे नवनवीन मार्ग व पर्यायाद्वारे शाळेची गुणवत्ता टिकवून ठेवावी लागते.

डॉ. जसवंतसिंग यांनी मुख्याध्यापक म्हणजे काय? ते पुढील प्रमाणे स्पष्ट केलेले आहे.

"The headmaster or principal of a school is the hub of the educational process on his ability and skill as a sound and effective educational ladder depends the success of a school system."

शाळेचा प्रमुख या नात्याने मुख्याध्यापकांना अनेक कर्तव्ये पार पाडावी लागतात. ती पुढीलप्रमाणे -

१) अध्यापनासंबंधीची कर्तव्ये :

१. आठवड्यातून ४ ते ६ तास प्रत्यक्ष अध्यापनाचे कार्य करावे. आपण शिक्षक आहोत आणि शेवटपर्यंत शिक्षकच राहणार आहोत याची सतत जाणीव असणे आवश्यक आहे.

डॉ. स्वाती चव्हाण

प्राचीन काळापासून गुरु ते शिक्षक यांची बदलती भूमिका आपल्यास बघावयास मिळते. परंतु ती केवळ शिक्षण देण्याच्या बाबतीत. गुरुगृही राहून शिक्षण घेणे आणि आता शाळेत जावून शिक्षण घेणे इतपत बदल झालेला असला तरी शिकवण देणे ही मात्र शिक्षकांची एकनिष्ठ भूमिका आजही आहे. योग्य मूल्यांची जोपासना करणे, योग्य वळण लावणे, योग्य नागरिक घडविणे ही शिक्षकांची भूमिका आजही बघावयास मिळते. केवळ कार्य हे मिळालेल्या दामानुसार केले जाते हेही तेवढेच खरे आहे. याशिवाय अनेक कार्यही त्याला पार पाडावे लागतात.

१) सकारात्मक संप्रेषकाची भूमिका :

शिक्षकांच्या आचारातून-विचारातून फक्त सकारात्मक आदानप्रदान आल्यास विद्यार्थ्यांना नक्कीच जीवनातील योग्यता समजणे शक्य होईल. याशिवाय योग्य शिक्षकांचा महत्त्वपूर्ण गुण अंगीकारणे सहज शक्य होईल. चांगले विचार, चांगले व्यक्तीमत्त्व आणि योग्य वृत्ती यामुळे विद्यार्थी-शिक्षक संबंध दृढ होतील. त्यामुळे अध्ययन-अध्यापन देखील उत्तम घडून येईल. दोघांना आपपल्या जबाबदारीची जाणिव होवू शकेल. मुक्त विचार करण्याची व ती व्यक्त करण्याची संधी प्राप्त होईल. शिक्षकांच्या अध्यापन कार्याचे यश हे त्यांच्या क्षमतांवर अवलंबून असते. यासाठी शिक्षकांने देखील विकासांन्मुख भूमिका जबाबदारीने पार पाडणे आवश्यक आहे. अध्यापन हा शिक्षक शिक्षणाचा गाभा असून ते समाज सेवोन्मुख असते. अध्ययन आणि अध्यापन याचे अतुट नाते असते. ते एकमेकांवर अवलंबून असणारे घटक आहे. बदलत्या काळानुसार शिक्षकांच्या अध्यापनातील बदल

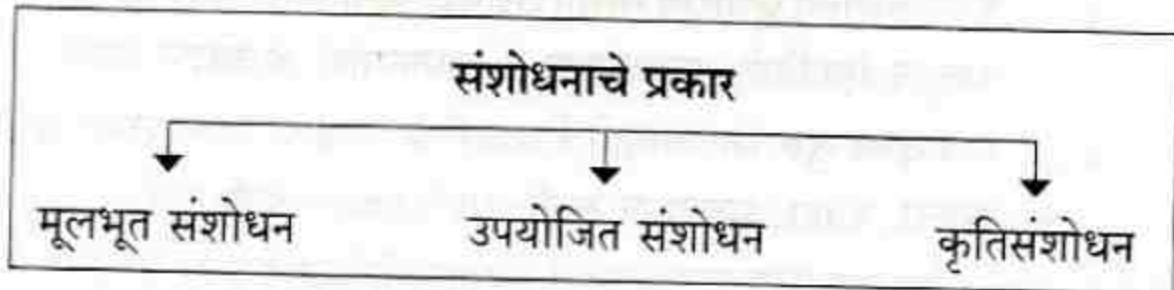
प्रस्तावना

संपूर्ण पृथ्वीतलावर मानव प्राणी आपल्या अभिजात बुद्धीने राज्य करीत आहे. राज्य करीत आहे हे म्हणण्यास कारण असे की मानवाव्यतिरिक्त अनेक सजीव सृष्टीत निसर्ग नियमाप्रमाणे जीवन जगत आहे. त्यात फारसा हस्तक्षेप या सजीवांकडून होत नाही. परंतु कुतूहल, जिज्ञासावृत्ती, तर्कसंगत चिकित्सा या अफाट देणगीमुळे मानवाने ज्ञानवृद्धी करत प्रगतीच्या शिखरावर आज पोहचला. कोणत्याही समस्येवर मात करण्याचे वैचारिक सामर्थ्य मानवामध्ये आहे. निरीक्षणापासून सुरु झालेला प्रवास अनुमान, निष्कर्षापर्यंत पोहचल्याशिवाय त्याला स्वस्थ बसू देत नाही. आणि यालाच ज्ञानवृद्धीची प्रक्रिया असे म्हणतात. ज्ञानवृद्धीची प्र + क्रिया म्हटल्यावर आपल्या लक्षात येते की या प्रक्रियेला अंत नाही. सतत, अखंड चालणारी ही क्रिया आहे. मानवाचे मनन, चिंतन पुढच्या पिढ्यांनादेखील प्रेरणादायी ठरते. या ज्ञानवृद्धीच्या प्रक्रियेमध्ये ज्ञान मिळविण्याचे मार्ग मात्र वेगवेगळे असतात. अनादिकालापासून मानव संघर्षातून विकसित झाला. नैसर्गिक घटनांनी त्याला अचंबित केले. त्यातून तो सत्य शोधू लागला आणि या विविध ज्ञानपातळीतून मार्गक्रमण करता तो ज्ञानार्जन देखील करू लागला. त्यातूनच विविध विचार शैली, तर्क, चिकित्सा, अनुमान यांचा जन्म झाला. ज्ञान ग्रहणासाठी मानवाने विविध मार्ग शोधले. ते आपण अभ्यासले पाहिजे. कारण चर्चिलने म्हटले आहे. उद्याची साम्राज्ये बुद्धिबळावर आधारली जातील. ज्ञान हे असिमित असते. वर्धिष्णू असते. शरीरसंपदा आणि संपत्ती सर्वांना सारखीच प्राप्त करता येत नाही. मात्र ज्ञान ही अशी

डॉ. रंजना सोनवणे

कृति संशोधनाचा अर्थ, स्वरूप आणि व्याप्ती :

शिक्षणक्षेत्र हे इतर सर्व क्षेत्रांचे मार्गदर्शक असते. राष्ट्रीय दर्जा उंचविण्यासाठी शिक्षणाचा दर्जा उंचविणे गरजेचे ठरते. शिक्षक हा शिक्षण प्रणालीचा मुख्य आधार आहे. शिक्षकाला दैनंदिन कामात अडचणी येतात. समस्या निर्माण होतात. आपले प्रश्न लगेचच आपणच सोडविणे गरजेचे असते. काही उपायांची योजना करून अचूक परिणाम साधने गरजेचे असते. यासाठी शिक्षकाची अंतर्दृष्टी विकसित व्हावी लागते. या कामी कृतिसंशोधन शिक्षकाला उपयोगी ठरते. कृतिसंशोधनाचा अर्थ समजण्यासाठी संशोधनाचे प्रकार पाहू.



- १) **मूलभूत संशोधन :** निरनिराळे तत्त्वज्ञ, विचारवंत, शास्त्रज्ञ यांनी मांडलेले नवे नवे सिद्धान्त, नव्या उपपत्ती यांचा समावेश मूलभूत संशोधन या प्रकारात होत असतो. मूलगामी, सखोल, सर्वसामावेशक असते. उदा. झाडावरून पडणारे फळ पाहिल्यानंतर न्यूटनने 'गुरुत्वाकर्षणाचा' सिद्धांत मांडला. भास्कराचार्यांनी गणितातील काही प्रश्न, प्रमेय, सिद्धांत उलगडले.
- २) **उपयोजित संशोधन :** मूलभूत संशोधनातून मांडलेल्या सिद्धांताची पडताळणी म्हणजे उपयोजित संशोधन होय. म्हणजेच व्यावहारिक जीवनात त्यांचा उपयोग कसा होतो. उदा. गुरुत्वाकर्षणाच्या सिद्धांताचा

डॉ. रंजना सोनवणे

शिक्षकी पेशाच्या विकासासाठी संशोधनाची गरज :

शाळेतील अथवा संस्थेतील प्रत्येक घटकाचा विकास करणे म्हणजे स्वतःचा विकास साधण्यासारखेच असते. शिक्षण क्षेत्राशी असलेली आपली बांधिलकी ही सामाजिक बांधिलकीच्या जाणिवेतील पहिली पायरी आहे. विद्यार्थी हिताशी शिक्षकाच्या व्यवसायनिष्ठा जुळलेल्या असल्या तर विद्यार्थ्यांच्या अंतरंगात आणि बाह्यवर्तनात इष्ट वर्तन परिवर्तन घडवून आणण्याची प्रक्रिया ही शिक्षकाच्या मान सन्मान वाढविणारी ठरेल. शिक्षणक्षेत्रात नव्या विचारांचा, सिद्धांताची भर पडून प्रगतीच्या प्रक्रियेला वेग येईल. शिक्षकांच्या सामर्थ्यावरचा सर्वांचा आत्मविश्वास वाढेल. शिक्षकांच्या अंगी असलेल्या कृतिशील, तसेच संशोधकाचा जन्म हा कृतिसंशोधनाच्या माध्यमातून झाला तर राष्ट्राचे भवितव्य उज्वल होण्यास खूप मोठा हातभार लागेल. म्हणून शिक्षकी पेशाच्या विकासासाठी संशोधनाची गरज आहे.

तसेच शाळेतल्या एका शिक्षकाने एखादा उपक्रम राबवून पाहायचे ठरविले तर त्याच्या कार्याला हातभार लावणारे, यशस्वी कार्यवाहीसाठी योग्य मार्गदर्शक सूचना देणारे आणि त्या कामाचे मोल ठरविणारे अनेक शिक्षक तयार करण्याचे काम कृतिसंशोधनातून होईल यासाठी संशोधन गरजेचे आहे.

प्रत्येक शिक्षकाने आपल्याला आलेली एकच अडचण सोडविली तरी अनेक छोट्या, मोठ्या अडचणी सुटत जाऊन एकेका अंशाने शिक्षण क्षेत्र सुधारून पूर्णतः सुधारणा होतील आणि त्या अर्थातच शिक्षकीपेशाचा विकास आपोआपच साधला जाईल. या सर्व कारणांसाठी कृतिसंशोधन गरजेचे आहे.

डॉ. रंजना सोनवणे

समस्या निश्चिती होत असताना समस्येचे स्वरूप, समस्येवरची उपाययोजना आणि तिची कार्यवाही कशी करणार याची कल्पना सुस्पष्ट होते. यानंतर प्रत्यक्ष कार्याला प्रारंभ करण्यापूर्वी आराखडा लेखन करणे आवश्यक ठरते. एखादी इमारत बांधण्यापूर्वी आर्किटेक्ट तिचा संपूर्ण आराखडा कागदावर तयार करतो. एखादा मोठा प्रवास करण्यापूर्वी त्याची तपशीलवारी योजना बनवली जाते. योजनेमुळे प्रत्यक्ष कार्य सुरळीतपणे होऊ शकते.

योजना तयार करताना संभाव्य अडचणींची कल्पना आल्यामुळे योजनेत बदल करणे व अधिक व्यवहार्य योजना बनवणे शक्य होते. हे सर्व लक्षात घेता कृती संशोधनासारखी महत्त्वपूर्ण कृती ही योजनेअभावी यशस्वी होणार नाही. यासाठीच आराखडा लेखन अधिक जाणीवपूर्वक व परिश्रमपूर्वक करणे आवश्यक आहे.

सर्वसामान्य माहिती :

संशोधकाचे नाव, शैक्षणिक संस्थेचे नाव, पत्ता, कृती संशोधन, प्रकल्पाचे शिर्षक, शैक्षणिक वर्ष, एखाद्या योजनेअंतर्गत संशोधन हाती घेतले असल्यास त्या योजनेचे नाव, त्यासाठी मार्गदर्शन घेतले असल्यास मार्गदर्शकाचे नाव, पद, पत्ता.

संशोधनाची पार्श्वभूमी/गरज :

हे संशोधन करण्यास संशोधक कोणत्या कारणास्तव प्रेरित झाला याची माहिती यात यावी. खालील मार्गदर्शक मुद्द्यांसंदर्भात माहितीचा समावेश करता येईल.

- » समस्येची जाणीव कशी झाली?
- » समस्या विषयाची माहिती/महत्त्व